

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Materiální projevy smrti – pomníčky u silnic

David Tyr

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Bakalářská práce

Pomníčky u silnic – materiální projevy smrti

David Tyr

Vedoucí práce:

Mgr. Daniel Sosna, PhD.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, Duben 2012

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji Mgr. Danielu Sosnovi, PhD. za jeho vedení a vstřícnost při komunikaci. Dále děkuji všem svým respondentům, kteří byli navzdory citlivosti tématu ochotni se mnou otevřeně hovořit.

Obsah

ABSTRAKT	1
1 ÚVOD	2
2 STANOVENÍ HYPOTÉZ PRÁCE	4
2.1.1 Hypotéza 1.-Korelace četnost vs. stupeň nebezpečí	4
2.1.2 Hypotéza 2.-Význam pomníčků	4
2.1.3 Hypotéza 3.-Nejfrekventovanější téma ve výpovědi	4
3 CÍLE PRÁCE	5
4 VYMEZENÍ PROBLEMATIKY	6
4.1 Definice pomníčků	6
4.1.1 Dějiny pomníčků	7
4.1.2 Globální výskyt pomníčků	7
4.1.3 Význam	7
4.1.4 Formy	8
4.1.5 Legalita	9
4.1.6 Pomníčky v médiích	10
4.2 Rituál	11
4.3 Smrt	12
4.3.1 Dějiny recepce smrti	12
4.3.2 Psychologie truchlení	14
5 METODOLOGIE	17
5.1 Metodologický přístup	17
5.1.1 Terénní výzkum	17
5.1.1.1 Rozhovory	18
5.1.1.2 Respondenti	18
5.1.2 Kvalitativní analýza	19

5.1.3	Mapa EuroRAP	20
5.1.4	Parcelace úseků	20
6	VÝSLEDKY VLASTNÍHO VÝZKUMU.....	22
6.1	Četnost pomníčků.....	22
6.1.1	Úseky vysokého rizika (černá)	22
6.1.2	Úseky středně vysokého rizika (červená).....	22
6.1.2.1	Úseky středního rizika (oranžová).....	23
6.1.3	Úseky nízkého rizika (žlutá)	23
6.1.4	Symbolika pomníčků	24
6.1.5	Vlastní kvalitativní analýza	25
6.1.5.1	Respondent Pavel	25
6.1.5.2	Respondent Kateřina	26
6.1.5.3	Respondent Miluše	27
6.1.5.4	Respondent Stanislav	27
7	DISKUZE	29
7.1	Komparace výpovědí.....	29
7.1.1	Pomníček	29
7.1.2	Funkce pomníčků	29
7.1.3	Trest	32
7.1.4	Strach ze smrti	34
7.1.5	Víra v posmrtný život.....	35
7.1.6	Víra v boha	36
7.1.7	Názor na smrt.....	37
7.2	Vyhodnocení Hypotézy 1.....	38
7.3	Vyhodnocení Hypotézy 2.....	39

7.4	Vyhodnocení hypotézy 3.	41
8	ZÁVĚR	44
9	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	46
10	SUMMARY	49
11	PŘÍLOHY	50
11.1	Mapa EuroRAP.....	50
11.2	Fotografie pomníčků.....	51
11.3	Tabulka tras.....	63
11.4	Mapy tras.....	65
	Graf symbolů	73
11.5	Seznam kódů.....	74
11.6	Grafy kvalitativní analýzy – témata výpovědí	78
11.6.1	Respondent Pavel	78
11.6.2	Respondent Kateřina.....	78
11.6.3	Respondent Miluše.....	79
11.6.4	Respondent Stanislav	79
11.7	Fotografie pomníčku.....	80

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce představuje systematickou studii fenoménu pomníčků u silnic, kterou jsem doplnil vlastním terénním výzkumem. Pojednává o četnosti pomníčků a jejich významu pro pozůstalé po obětech dopravních nehod, o jejich fyzické podobě, o interview s pozůstalými po obětech dopravních nehod a kvalitativní analýze jejich výpovědí. Zaměřuje se na pomníčky na vybraných úsecích silnic I. třídy v České republice a komparuje s veřejnou mapou nebezpečnosti silnic, zda jejich četnost v přepočtu na 1 km koreluje s mírou jejich nebezpečnosti. V teoretické části práce se bude snažit vystihnout významné aspekty, kterými se v rámci tohoto tématu zabývá současná, nejen antropologická literatura a na tomto základě dále formulovat, ověřovat a vyhodnocovat stanovené hypotézy.

Bylo vymezeno po dvaceti pětikilometrových úsecích na každé úrovni čtyřstupňové škály a náhodným výběrem vylosováno vždy pět z nich, které byly cestou automobilem prozkoumány a všechny existující pomníčky vyfotografovány, zaznamenána jejich GPS polohu a poté zanesena do elektronické mapy a do souboru tabulkového procesoru Excel.

Realizovaly se rozhovory se čtyřmi pozůstalými obětí dopravních nehod, jejich výpovědi se přepsaly do textové podoby a jejich obsah a struktura podrobena kvalitativní analýze.

Výsledek napovídá, že existuje přímá úměra mezi mírou vyhodnocení nebezpečnosti komunikace a četností výskytu pomníčků, i když některé proměnné z tohoto výzkumu naznačují výjimky z tohoto pravidla. Výsledky výzkumu přinášejí další z úhlů pohledu do problematiky fenoménu pomníčků, zejména jejich geografickému rozložení a jistě by na něj v budoucnu bylo možno navázat rozsáhlejším a sofistikovanějším výzkumem, který by měl nejspíše probíhat, vzhledem k poměrně vysoké časové a finanční náročnosti při mapování, v rámci grantového projektu.

1 ÚVOD

Pomníčky obětem dopravních nehod se v těsní blízkosti silnic začínají objevovat od konce dvacátého století, přičemž se nejedná o specifickou záležitost konkrétního státu, ani kulturního okruhu. K šíření tohoto zvyku jistě výrazně napomohla mezinárodní globalizace a industrializace moderního lidského společenství. Jak uvádí Ariés, již ve starověkém Římě byla obchodní cesta Via Appia lemována hroby, aby se na mrtvé nezapomnělo [Ariés 2000 (I.): 49]. Tuto motivaci budu také dále zkoumat a jak ve své práci navazuje Nešporová (2008), křesťanská tradice však ve středověku zavedla jiné zvyky a pro pohřbívání se určovaly jiné prostory, blíže k lidským obydlím, tak, aby se navštěvování hrobů lépe ritualizovalo v rámci křesťanské nauky a této ritualizaci se přidalo na dramaturgii (Eriksen 2008: 266). Jak se někteří autoři domnívají, pomníčky budují pozůstalí během procesu truchlení (Nešporová 2008: 140), dle zjištění ale takový prvek není nezbytným a pomníček můžou pozůstalí zřídit i po fázi akceptace, nebo samozřejmě také nikdy. Odborník na tuto problematiku, Maiello (2005), píše o minimalizaci pohřebních obřadů, toto pravděpodobně souvisí se sekulárním charakterem české společnosti, kdy se pouze 13,9 %¹ obyvatelstva České republiky hlásí k náboženské víře. Pohřební obřady jsou považovány za víceméně církevní a také proto, kromě dalších neméně významných důvodů, se jim velká část obyvatelstva vyhýbá. Pomníčky tedy v tomto kontextu můžeme považovat za sekulární náhradu rituálu pohřbení i rituálu navštěvování, ale konkrétní významy snad zjistíme z výpovědí respondentů.

Tématu pomníčků u silnic se dle zjištění autora v českém akademickém prostředí systematicky věnuje pouze Nešporová, nicméně doposud se na tento fenomén nikdo nedíval optikou, kterou zde níže rozvedeme. Nešporová

¹ Dle Sčítání lidu, domů a bytů 2011. Zdroj: Český statistický úřad, volně dostupné na: <http://vdb.czso.cz/sldbvo/>

ve své práci sleduje zejména dvě hlavní linie, a to pomníčky jako veřejnou připomínku smrti a pomníčky jako součást nového rituálu truchlení.

Tato studie vychází ze dvou hlavních zdrojů terénního výzkumu provedeného autorem a z dedukcí a interpretací odborníků, kterými se celá studie teoreticky zarámuje do antropologické perspektivy. Studie má umožnit vhled do problematiky, představit zjištění v českém prostředí a navrhnout další perspektivy jejího zkoumání. Terénní výzkum byl proveden na území Plzeňského a Středočeského kraje. Narozdíl od Nešporové se k procesu přisuzování symboliky pomníčkům, kterou zjistíme prostřednictvím rozhovorů, dostáváme jinou cestou. Nejprve vyhledáním pozůstalých po obětech dopravních nehod, teprve poté zjišťujeme, zda pomníček mají či ne a jaký je jejich vztah k nim. Vyjimečně také může být zaznamenán pomníček, který byl vybudován k jinému účelu, než jako památka oběti dopravní nehody.

Smrt je nevyhnutelnost, která se nepochybně týká každého z nás, což je dozajista důvod k tomu, abychom se tématu věnovali, jelikož diskuze o ní nám může, mimo jiné, pomoci se s tímto opomíjeným faktem vyrovnat.

2 STANOVENÍ HYPOTÉZ PRÁCE

Hypotéza je tvrzení o vztazích ve zkoumané oblasti, zda mezi jednotlivými jevy existuje vztah a naším úkolem bude tento vztah objasnit-hypotézu buďto povrdit, nebo vyvrátit. Při této cestě si uvědomíme některé výsledky dosavadních průzkumů a také relativitu vlastních zjištění, přispějeme ale svým dílem do celkového kontextu a tím poukážeme na další možné perspektivy a metody zkoumání.

2.1.1 Hypotéza 1.-Korelace četnost vs. stupeň nebezpečí

Četnost pomníčků obětem nehod na daném úseku silnice koreluje s jeho nebezpečností.

2.1.2 Hypotéza 2.-Význam pomníčků

Pozůstalí po obětech dopravních nehod budou pomníčkům připisovat spíše funkci varování veřejnosti, nežli piety.

2.1.3 Hypotéza 3.-Nejfrekventovanější téma ve výpovědi

Převažující téma ve výpovědích respondentů bude oběť dopravní nehody.

3 CÍLE PRÁCE

Cílem práce je přehodnotit platnost výše stanovených hypotéz a interpretovat výsledky výzkumu v antropologickém pojetí. Budeme primárně sledovat míru korelace mezi mírou nebezpečnosti silnice se zjištěným počtem pomníčků, které se na tomto vymezeném úseku v současné době vyskytují. Sekundárně budeme sbírat údaje o těchto pomníčcích, které také následně vyhodnotíme. Z přepisu rozhovorů s respondenty zpracujeme kvalitativní analýzu, která nabídne širší škálu možných interpretací a způsobu vyhodnocení.

Objektem našeho zájmu jsou pomníčky u silnic, budované pozůstalými na místech, kde při dopravních nehodách v jejich důsledku zahynuli jejich blízcí. Tématy předcházejících výzkumů byla především smrt, její recepce, proměny jejího vnímání v historii a interpretace pomníčků jako snahy veřejné připomínky smrti. Dosud v České republice neexistuje komplexní mapa pomníčků, pouze občanské sdružení České sdružení obětí dopravních nehod² před časem takovou mapu sestavilo³, nicméně v současné době není kompletní mapa aktivní. Proto jsem se rozhodl na studii tohoto fenoménu navázat také geografickým pohledem.

Vycházel jsem jak z poznatků současné antropologie, tak z historické antropologie, sociologie a psychologie.

² ČSODN - občanské sdružení, které se zabývá především podporou pozůstalým po obětech dopravních nehod. www.csodn.cz

³ Respondent Stanislav, Praha 21.3.2012

4 VYMEZENÍ PROBLEMATIKY

4.1 Definice pomníčků

Za pomníček považujeme objekt, zřízený v místě události s tragickými následky, během níž, nebo důsledkem které došlo k úmrtí člověka. Pomníčky jsou zřizovány zpravidla v těsné blízkosti komunikace povětšinou nejbližšími příbuznými – rodiči, manžely a partnery, eventuelně blízkými přáteli či členy sociální sítě (Eriksen 2008: 103) a chápeme je jako ukotvení paměti v materiálním objektu, nebo místo s duchovním významem, kde pozůstalí vykonávají rituály pohřebního charakteru.

Jeden z možných způsobů dělení, jež navrhuje Nešporová (Nešporová 2008: 146), když po materiální stránce pomníčky dělí do skupin: I. volně ložených předmětů a II. trvalejšího charakteru, nelze přijmout. Během cestování lze pozorovat zřejmý fakt, že skupina I. je pouze předstupněm pomníčku skupiny II. Důvodem této dedukce jsou terénní faktory, z nichž lze oprávněně usuzovat, že na těchto místech se stala dopravní nehoda zcela nedávno. Zejména narušený terén, stopy po pneumatikách a odřený asfalt na vozovce. Na těchto místech se vždy po krátké době objeví objekt, jež bychom bývali přijetím tohoto schématu řadili do skupiny II. a proto pomníčky popsané jako skupina I. nelze považovat za plnohodnotné pomníčky, čímž dělení pozbývá smyslu.

Počet pomníčků neustále narůstá, což úzce souvisí s faktem, že hrubá míra mortality je v současnosti minimální a naděje na dožití je v důsledku toho velmi vysoká. Proto se společnost obtížně vypořádává s náhlými úmrtími, které považuje za mimořádné a zbytečné. Jak uvádí Ariés, před úžasným nárůstem dlouhověkosti nebyla smrt překvapením, každý na ni byl připraven [Ariés 2000 (2): 342].

4.1.1 Dějiny pomníčků

Kříže na místech tragických událostí jsou považovány za drobnou sakrální architekturu. V českém prostředí jsou známy již od devátého století, kdy je nařídil stavět podél cest tehdejší římský císař Karel veliký. Původně byly dřevěné a teprve od 13. století se začaly objevovat v kamenné formě (Květ 2003: 79).

Pomníčky se pak v okolí silnic začínají objevovat koncem dvacátého století. Jedná se o celosvětovou záležitost, objevující se ve všech postmoderních (Giddens 2005: 494) společnostech západního civilizačního okruhu (Huntington 2001). Výrazné rozšíření pomníčků obětem dopravních nehod můžeme sledovat zejména od devadesátých let 20. století. Ale již ve středověku byla označována místa, na kterých došlo k úmrtím, a to většinou v podobě křížů. Zatímco v minulosti byly pomníčky vyjádřením díky a kajícího smutku, v dnešní době lze prohlásit, že jsou naopak vyjádřením smutku a hořkosti nad zbytečnou ztrátou života (Nešporová 2008: 140).

4.1.2 Globální výskyt pomníčků

Pomníčky jsou budovány ve všech státech západního civilizačního okruhu, o čemž svědčí, mimo jiné, nespočet internetových odkazů. Nejvíce zmínek o nich lze nalézt v anglofonním prostředí, zejména v USA⁴, odkud ovšem, vzhledem k vyspělému intelektuálnímu prostředí, také pochází většina související literatury.

4.1.3 Význam

Jak jsme popsali výše, ve středověku byly hojně rozšířeny tzv. smírčí kříže, které na místech tragických úmrtí budovali buď příbuzní obětí, nebo osoby, které úmrtí alespoň částečně zavinili. Tyto objekty, které se v České republice dochovaly do dnešních dnů, měly vyjadřovat zejména kající smutek nad hříšným chováním (Štajnochr 2005: 55). V současnosti pomníčky symbolizují,

⁴ Po zadání anglického výrazu „roadside memorial“ do vyhledávače Google.com lze nalézt přibližně 8. 690 000 výsledků.

respektive jsou budovány pozůstalými zejména z důvodů pocitů nespravedlnosti z osudu a okolností úmrtí při dopravní nehodě (Reid, Reid 2001). Dále je můžeme považovat za pietní místo, kam pozůstalí docházejí, aby uctili památku obětí a zahnali pocit osamění-mají tedy i psychoterapeutickou funkci.

Významy jsou ovšem konstruovány individuálně. Obecně lze význam pomníčku popsat jako připomenutí konkrétní osoby, která je s pomníčkem spojena. Jak píše Nešporová, pro pozůstalé má klíčový význam právě konkrétní místo, na kterém došlo k úmrtí. Clark a Franzmann jsou přesvědčené, že místo nehody nabývá posvátného charakteru. Pozůstalí jej vnímají jako práh, který odděluje svět živých od světa mrtvých a opakované návštěvy těchto míst umožňují komunikovat zde s mrtvými, když popisovaly řadu případů, kdy tam pozůstalí zamechávali vzkazy (Clark - Franzmann 2006). Tento rituál bychom mohli začlenit do schématu konceptu přechodových rituálů Van Gennepa, oběti zde jsou osoby v liminární fázi (Van Gennepe 1997).

Ať už jsou individuální motivace jakékoliv, pomníčky je připomínána památka zesnulých, čímž se symbolicky prodlužuje jejich přítomnost ve společenství (Reid, Reid 2001).

4.1.4 Formy

Pomníčky můžeme dělit v zásadě na dvě skupiny objektů, kdy první obsahuje jako hlavní prvek kříž (I. - křížového typu), zpravidla dřevěný a druhou, zahrnující objekty typu náhrobku, které dále můžeme dělit na horizontálního umístění a vertikálního umístění (II. - náhrobního typu). Objekty bývají doplněny květinami, povětšinou umělými, ale i čerstvými. Okolí objektů je velice často doplněno předměty osobní povahy, které se vztahují k oběti a závisí tedy na genderu (Eriksen 2008: 158), věku, zálibách a tak podobně. Typickými předměty osobní povahy jsou hračky, zejména plyšové figuríny u dětských obětí, čímž usnadňují personalizaci a tím se také stávají pro okolí naléhavějšími. Jak uvádí Nešporová, zatímco na hřbitově je zesnulý

symbolicky zařazen do společenství zesnulých, prostřednictvím pomníčku je jeho připomínka ambivalentní-nachází se sice ve veřejném prostoru, ale patří mrtvým (Nešporová 2008: 153).

Doklady o epitafech⁵, předchůdcích náhrobků, ze kterých jsou odvozeny i pomníčky II. typu, jsou známé již od raného středověku, ať již společně s hrobem, tak i samostatně. Původně obsahovaly pouze stručné vyjádření totožnosti, ve 12. století se začalo připisovat i datum narození a datum úmrtí. Stejně jako smírčí kříže obsahovaly téměř vždy texty kající symboliky. Ve 14. století se na tyto epitafy začaly psát modlitby, čímž začaly získávat atributy našich pomníčků – výzvy kolemjdoucím k zamyšlení [Ariés 2000 (I.): 49].

Dalšími aspekty členění dále může být kategorie, do jaké míry je na objektu vyznačena osobní identita oběti. Ta bývá zpravidla častěji odhalena více na pomníčcích horizontálního či vertikálního náhrobního typu (II.), otázkou je, zda další volné místo na desce navádí na poskytnutí těchto dalších informací, nebo je tento typ záměrně vybírán, aby se informace o oběti daly najevo srozumitelnou a trvanlivou formou. Existuje ovšem řada pomníčků křížového typu, které de facto kombinují typ I. s typem II., jelikož je zde kříž doplněn buďto rytým či psaným textem, nebo případně přímo tabulkou.

Jelikož soukromé já (Eriksen 2008: 74) zesnulého již neexistuje, může typ pomníčků vyjadřovat charakter veřejného já (Eriksen 2008: 74), který již ovšem není produktem procesu socializace (Giddens 2005: 39), ale je výrazem kladné zpětné, idealizované projekce truchlících, kteří tím oběti, byť možná nevědomky, vnucují jistý status (Giddens 2005: 554).

4.1.5 Legalita

Ve světě se stavění jakýchkoliv objektů u silnic poměrně přísně reguluje, některé státy, například v USA, pomníčky zakazují úplně (Nešporová 2008: 143). Z výpovědí mých respondentů vyplývá, že stejně jako se o to pokoušejí

⁵ Řecky: epitafios - náhrobní nápis.

v USA a Nizozemí, i v České republice se poslední dobou projevují snahy budovat pomníčky společné, a to z důvodu bezpečnosti. Docházka na místo nehody totiž může být sama o sobě bezpečnostním rizikem. Nevyřčenou motivací je ale nejspíše ta, že stavbou společného díla se dále formuje nebo konstruuje sociální síť (Eriksen 2008:103), o jejíž funkci budeme hovořit v kapitole věnované truchlení.

V České republice není regulace pomníčků nijak právně vymezena, přesto jako nepovolené stavby nemají v blízkosti silnic co dělat a jsou tedy nelegální. Nešporová píše, že získat oficiální povolení pro stavbu pomníčku v blízkosti silnice je podle pracovníků státní administrativy prakticky nemožné (Nešporová 2008: 144), tohoto tvrzení se však ještě dotkneme v komentáři výsledků výzkumu.

Pomníčky jsou tiše tolerovány a žádná instituce státní moci proti nim aktivně nezasahuje. Dle mého soudu jak podle lidového modelu „kde není žalobce, není soudce“, tak i přístupem úředníků, který stejně jako přístup pozůstalých k budování nelegálních staveb, jejichž význam pro ně není zdaleka roven veřejnému zájmu na bezpečnost silničního provozu, odráží velmi liberální mentalitu české společnosti a její negativní postoj k byrokratickému aparátu a státní moci.

4.1.6 Pomníčky v médiích

Silničnímu provozu se ve značné míře a rozsahu věnují prakticky všechna současná média, v nejsledovanejších zpravodajských relacích je dokoce jedním z hlavních témat, protože v dnešním industriálním věku se doprava a s ní související komplikace týká velké většiny populace.

Můžeme se oprávněně domnívat, že motivací médií k neustálému přibližování katastrof všeho druhu je senzacechtivost vedená touhou po sledovanosti, a to zejména u médií komerčních, jichž je ovšem většina. Diváci jsou při sledování dojemných příběhů emočně zasaženi a na základě tohoto emočního prožitku se posiluje identifikace s identitou média, přičemž

deklarovanou motivací je varování před nebezpečím. Nezamýšleným důsledkem s takové informační politiky je ale prohlubující se rutinizace a anonymizace cizího neštěstí, čímž se stává veřejnost cyničtější.

Pomníčkům u silnic konkrétně se dle předvýzkumu sice žádné médium nevěnuje systematicky a periodicky, nicméně přeci jen jsou tématem desítek článků v textových médiích a i v rámci televizního vysílání⁶ je téma využíváno, ať již přímo, či pro dokreslení tragických příběhů. Záběry pomníčků u silnic používají obrazová média nejčastěji jako prostřih v rámci reportáže, anebo, zejména při fotografování, jako kompoziční pomůcka pro zdůraznění dynamiky fotografie⁷.

4.2 Rituál

Většina antropologů, zejména těch raných, se domnívalo, že rituál je sociálním aspektem náboženství, které dávají konkrétní profánní výraz představám o sakrálnu a nadpřirozenu, tematizují tento vztah. V dnešní sekularizované společnosti ale toto můžeme vyloučit, proto pro vysvětlení funkcí rituálu musíme hledat jiné vysvětlení. Strukturněfunkcionalistické popisy charakterizovaly rituály jako projevy uctívání sebe sama, s důrazem na jejich integrující funkci. Další z hledisek zase zdůrazňují funkci legitimizace moci prostřednictvím rituálu, exekuce ideologie a nakonec, což nás v kontextu této práce bude zajímat nejvíce, poskytují silné emoční prožitky a nebo perspektivu, že ritus je jakousi možností k přemítání o společnosti a vlastním postavení v ní. Podle Leache je rituál naopak dramatizací mýtu a na rozdíl od Durkheima a Malinowského se domnívá, že rituály v žádném případě nepodporují společenskou stabilitu (Eriksen 2008: 266).

Rituál můžeme obecně chápat jako syntézu několika úrovní společenské reality: symbolické a sociální, individuální a kolektivní. Rituál se zpravidla snaží na symbolické úrovni najít a vyřešit určité rozpory ve

⁶ Viz pořad České televize Černé ovce

⁷ Obrázek 46, internetový portál Týden.cz

společnosti (Eriksen 2008: 266), anomického charakteru (Rabušic – Mareš 1996).

4.3 Smrt

4.3.1 Dějiny recepce smrti

Postoje lidstva ke smrti procházely staletími signifikantními proměnami. Náhlá smrt, *mors repentina*, byla například v pozdním středověku považována za ohavnou a potupnou. Byla nejobávanějším typem smrti, kromě smrti ve válečných konfliktech a rytířských turnajích byla velmi výjimečná a lidé se náhlé smrti, následkem úrazu, obávali nejvíce. Narušovala totiž řád světa, byla nesmyslným nástrojem náhody, kterou se projevoval boží hněv či uvalení klatby. Naopak smrt přirozenou lidé přijímali velice smířlivě, měli k ní důvěrný a prostý vztah, smrt měla veřejný charakter - bývalo běžným zvykem, že u lůžka umírajícího se objevovaly zástupy lidí, jeho dům byl otevřen každému, kdo se s ním chtěl rozloučit. Taková dokonalá smrt ale spíše tlumočí dojetí, které je typické pro romantické vnímání života i smrti a společnost jej začala projevovat až od 19. století. Oproti tomu, dnes nás náhlá smrt dojme, považuje se za zbytečnou, krutou a nespravedlivou [Ariés 2000 (II): 342].

Mrtví byli považováni až do 20. století za spící, nakonec představa klidu a odpočinku je tou nejstarší představou onoho světa a až do éry vědeckého pokroku lidé běžně připouštěli, že existuje jakási další forma bytí a dodnes se objevuje tvrdošíjné odmítání absolutního zániku. Nicméně od pozdního středověku nebyl život považován za přechodnou etapu před odchodem do jiné formy existence, ale obdobím pro splnění podmínek pro vlastní spásu a právě tehdy se zrodil ideál naplněného života, který přetrvává dodnes. Před nástupem industriálního věku žili lidé ve stínu církve, to však neznamenovalo, že se plně ztotožnili s celým jeho učením [Ariés 2000 (I.): 38].

Není bez zajímavosti, že ještě v 16. století se smrt, jako způsob vypořádání s ní, ve výtvarném umění vyobrazovaly takzvané *triumfy smrti*, které už tehdy měly podobu vozu a vyjadřovaly nesmyslnost a zákeřnost *mors*

repentina. *Triumfy smrti* byly zobrazovány jako povozy, jež pod svými koly drtí lidská těla, nikoho nevarovaly a nicnetušících obětí se po jejich projetí zmocňovalo nevědomí spánku [Ariés 2000 (I.): 153].

Tabuizace smrti je stav ve společnosti, kdy je téma konečnosti života a nevyhnutelnosti smrti společensky nežádoucím tématem. Člověk 21. století není na smrt připraven, vlivem medikalizace má pocit, že každý zdravotní problém je řešitelný a že má nezpochybnitelné a samozřejmé právo na dlouhý život. Dokonce i stáří je tabuizovaným tématem, jelikož tato představa je neatraktivní, ze značné části za tento stav může komercializace veřejného prostoru, principem tržní ekonomiky je totiž koloběh zboží a idea mládí, zdraví a svěžesti se prodává daleko lépe než idea boje proti nemocem souvisejícím s pokročilým věkem, ta se však, vzhledem ke stárnutí autochtonních evropských populací, dostává ke slovu stále častěji.

V důsledku úspěšného boje proti mnohým chorobám, které v minulosti zapříčiňovaly vysokou úmrtnost, se téma smrti z každodenního života vytratilo. Proto zde můžeme hovořit o nezamýšleném důsledku společenských procesů (Merton: 2000).

Velice zajímavým je pohled Hříbalové, která ve své diplomové práci mimo jiné operuje s hypotézou, zda smrt je či není v dnešní společnosti tabuizována. Pro obě varianty nabízí řadu racionálních argumentů. Pro tabuizaci smrti píše o množství literárních a filmových děl, o společenských periodikách a internetových blozích. Opačný postoj reprezentuje Nešporová, Ariés i Giddens, který například dnešní strach lidí ze smrti, resp. její tabuizaci, vysvětluje rostoucím individualismem společnosti. Jelikož na rozdíl od tradičního společenství, kdy byl člověk integrálním prvkem komunity, když elementárním jednotkou společnosti byla rodina, dnes člověk vnímá jako jednotku pouze sám sebe (Giddens: 2005) a konkrétního člověka může smrt poznamenat fatálně, oproti rodině, kdy ztráta člena nemusí nutně být destabilizujícím činitelem. Dle názoru Hříbalové lze na smrt pohlížet jako na fenomén dvou rozdílných podob. První je veřejná podoba smrti, o které se

denodenně dozvídáme z médií. Je anonymní, cizí, v tomto případě o ní lidé hovoří bez zábrán. Tabu se ale ze smrti stává případě, kdy je zesnulým někdo z našich blízkých, v tu chvíli se stává osobní tragédií (Hříbalová 2011). Autor je přesvědčen, že rutinizace smrti je důsledkem cynismu sdělovacích prostředků, které při honbě za senzacemi, motovovány vyvoláním zájmu, umírání lidí zprofanovaly.

4.3.2 Psychologie truchlení

V polovině 20. století nastala v západní Evropě v recepci truchlení velká změna. Veřejnost je dnes přesvědčena, že projevy smutku na veřejnosti a jeho dlouhé prožívání jsou morbidní, což pramení z jejich zamítavého postoje ke smrti. Záchvat pláče je ztotožněn s nervovým záchvatem a smutek je považován za nemoc a slabošství, což nepochybně souvisí s medikalizací společnosti (Conrad 1999: 209). Psychologové naopak považují za morbidní potlačování smutku a takové postoje označují za nebezpečné, jelikož smutek lze překonávat pouze průchodem emocí a jeho rozfázováním [Ariés 2000 (II.): 341]. Lidé se truchlícím vyhýbají, často ale také proto, že jsou v rozpacích a neví, jak se k pozůstalým zachovat. Staré kulturní vzorce (Benedict 1934) byly potlačeny a jejich nové varianty jsou ve společnosti nejasné, jedná se tedy o anomický stav.

Podle Van Gennepa utvářejí pozůstalí seskupení lidí, kteří se nacházejí mezi světem živých a mrtvých a z níž mohou, dle stupně příbuznosti, libovolně odejít (Van Gennep 1997: 137). Kubíčková determinanty fázování truchlení pozůstalých rozdělila na dvě skupiny: 1) Vztahující se k zemřelému – věk, příbuzenský vztah, síla vazby, stupeň závislosti a okolnosti úmrtí 2) Vztahující se k truchlícímu – gender, psychická stabilita, předcházející zkušenosti se smrtí, religiozita, sociokulturní faktory a sekundární stres. Fáze truchlení rozdělila na tři etapy, nicméně zároveň zdůrazňuje, že proces je velmi individuální záležitostí. Ve stadiu *konfuze*, tedy těsně po otřesu, popírají pozůstalí skutečnost ztráty a často se chovají neadekvátně situaci, nebo zmateně a nelogicky. Toto období trvá u některých pozůstalých do pohřbu, u

jiných zase až do fáze *akceptace*. Druhým stadiem je stadium *exprese*, kdy už dokáží nazývat věci pravými jmény a vyhledávají sociální kontakty pro sdílení emocí. Posledním stadiem je stadium *akceptace*, kdy už pozůstalí plně akceptují skutečnost smrti a budují si novou identitu, nezávislou na zemřelém (Kubíčková 2001: 36). De facto stejně rozfázoval truchlení Di Giulio, který fáze nazval *chaos*, *vyjádření pocitů* a nakonec *pochopení*. Ve stadiu *pochopení* si navíc všímá schopnosti pozůstalých zemřelého kriticky hodnotit (Di Giulio - Kranz 1997: 82).

Dále nemůžeme nezmínit další dva aspekty z čistě psychomedicínského hlediska, které provázejí truchlení, respektive diagnózy poruch, které vznikají jako následky stresových situací zapříčiněných úmrtími blízkých při dopravních nehodách. Prvním je *akutní reakce na stres ARS* (Gerlová 2003), která startuje vzápětí po tragické události. Ta se dále dělí na reakci typu *A*, která je charakteristická pro rychlou mobilizaci sil, tedy útok nebo útek, když je podrážděn *sympatikus* (Blažek 2006: 87) a u postiženého můžeme pozorovat signifikantní změny jak na fyzické, tak na behaviorální úrovni a na reakci typu *B*, kterou se organismus brání emočnímu vypětí pouze v pasivní formě, což se projevuje celkovým útlumem. Druhá porucha je takzvaná *posttraumatická stresová porucha, PTSP*, což je opožděná reakce na traumatickou událost, přetrvávající i více než tři měsíce po události. Jsou jí ohroženi nejen pozůstalí, ale pochopitelně také přímí účastníci dopravních nehod a členové záchranných jednotek (Gerlová 2003).

Vyrovňovací strategie lidské psychiky jsou vysoce individuální, i zde však můžeme popsat několik základních variací. Kromě takzvaných *doping strategií*, což jsou osobní strategie osvědčené jedinci z minulosti, kdy ke snížení tenze odvracíme svoji pozornost k různým jiným činnostem, jsou v našem kontextu pro pozůstalé velice významné strategie, kdy pozůstalí záměrně vyhledávají podobně postižené a vytvářejí spolu horizontální sociální síť.

Psychologové tvrdí, že rituály spojené s truchlením pozůstalým pomáhají strukturovat fáze smutku a jejich kolektivní charakter napomáhá individuálnímu prožívání ztráty.

5 METODOLOGIE

Metodologie výzkumu je cesta, kterou se výzkumník ubírá získáváním informací o sledovaném problému. Pro výzkum byly vybrány kvantitativní i kvalitativní metody sběru informací. Obě vychází z teorie, nebo obecně formulovaného problému. Kvantitativní výzkum byl zvolen z důvodů, že může nalézt konkrétní odpověď pro přesně vytyčený cíl výzkumu, pro danou problematiku jsou kvantitativní metody adekvátní, lze jimi získat a zpracovávat více informací a je tedy možné vytvořit si obecnější a standardizovanější představu o problému. Získaná data lze také lépe strojově zpracovávat a jsou variabilnější (Disman 2006: 65).

Naopak předpokládáme, že při metodě kvalitativního výzkumu budou respondenti otevřenější, otázky nejsou natolik sugestivní a snaží se více než kvantitativní metody porozumět pozorované realitě, což je jedním z hlavních principů antropologie. Jelikož nám v našem výzkumu jde o poznání jevu do hloubky, o porozumění významu, který jevu přiřkládají samotní účastníci, nejde nám o zobecnitelnost, pro analýzu vztahu pozůstalých k pomníčkům a dalším souvisejícím aspektům jako vhodnější metodu zvolili metodu kvalitativní.

5.1 Metodologický přístup

Pro práci autor zvolil interdisciplinární přístup, typický pro antropologii, zahrnující terénní výzkum a kvalitativní obsahovou analýzu textu, sociologické metody kvantitativní analýzou ordinálních dat. Tím byl kombinován etický i emický přístup (Eriksen 2008: 52), etický užitím kvantitativních metod třídění dat, emický polostrukturovanými rozhovory s respondenty, nikoliv však interpretací, ale ve smyslu sběru dat. Drželi jsme přitom osvědčeného schématu postupu, který navrhuje Giddens (Giddens 2005: 508).

5.1.1 Terénní výzkum

Terénní výzkum spočíval v dokumentaci pomníčků na daných úsecích komunikace, které byly projety automobilem. Každý zaznamenaný pomníček byl vyfotografován digitálním fotoaparátem a zapsány jeho GPS souřadnice,

keré poskytla autonavigace. Při výzkumu bylo ujetu přibližně 1200 km a výzkum trval tři dny.

5.1.1.1 Rozhovory

Polostrukturovaná forma rozhovorů byla zvolena proto, že sice byly stanoveny okruhy témat, na které bylo třeba znát konkrétní odpovědi, ale nevyhýbali jsme se ani získání informací nad tento rámec induktivní logikou, hlavně proto, bylo třeba brát ohled na individuální emoční náročnost pro respondenta a také, aby kladení sledu otázek nebylo sugestivní. Respondentům byly kladeny, mimo jiné, tyto antropologicky relevantní dotazy: 1) Zda mají pomníček. 2) Jakou funkci přisuzují pomníčkům. 3) Zda jim záleží na potrestání viníka a zda na něj cítí zlobu. 4) Zda se bojí vlastní smrti. 5) Zda věří v posmrtný život. 6) Zda jsou věřící. 7) Co si myslí o smrti. 8) Zda jim pomáhá v procesu vyrovnání existence dalších dětí.

Rozhovory byly realizovány ve dvou případech v restauraci a ve dvou přímo v sídle sdružení ČSODN. Volba místa byla vždy na straně informanta.

Rozhovory byly se souhlasem informantů nahrávány do notebooku a následně při poslechu přepsány do textové podoby. Z textu byly samozřejmě selektovány pouze antropologicky relevantní pasáže. Identita respondentů je s jejich souhlasem veřejná, nicméně pro analýzu i prezentaci závěrů používáme pouze iniciály, nebo křestní jméno.

5.1.1.2 Respondenti

Respondenti byli vybráni na základě předem zvolených kritérií, přičemž hlavním byla podmínka prožití úmrtí blízké osoby.

Respondenti byli vytipováni na základě předvýzkumu na internetové síti, kde byla zjištěna existence „Českého sdružení obětí dopravních nehod“, ve kterém se dotyční více či méně angažují. Toto sdružení má na svých internetových stránkách blog, kde jsou uvedeny i kontakty. Respondenti byli vybráni namátkově, avšak s podmínkou genderové rovnoměrnosti. Pro

kvalitativní analýzu přepisu rozhovorů lze považovat počet čtyř respondentů za validní vzorek.

Shodou okolností se respondenty stali lidé středního věku, jimž při dopravních nehodách tragicky zahynuli děti. Na kontakt se žádostí o rozhovor reagovali tito pravděpodobně proto, že jsou, i vzhledem k věku, vyzrálými osobnostmi, jako psychofyzickou zralost je brán věk od 30ti let. Navíc všichni čtyři respondenti se aktivně angažují v ČSODN, z čehož ale nutně musí vyplývat jistá prezentační, nebo dokonce mediální, zkušenost a z toho vyplývající rutinizace formy výpovědí, jejichž korelace se posléze prokazuje srovnáním jejich výpovědí ve sdělovacích prostředcích. Na toto nebezpečí byl brán zřetel, rozhovor byl veden tak, aby byla tato podvědomá konceptualizace co možná nejvíce narušena, a to jak nestrukturováním sledu otázek, tak nakonec i poměrně osobními dotazy. Ty původně nebyly plánovány, nicméně deduktivně se nabídky jako účinné a odpovědi na ně poskytly do analýzy další kategorie.

5.1.2 Kvalitativní analýza

Při kvalitativní analýze textu vycházíme standardu, který nabízí ve svém článku Nancy La Pelle (2004). V jejím pojetí je kvalitativní analýza textu metoda, díky níž můžeme přiřazením kódu ke každé části výpovědi hledat společné kategorie jak v rámci jednoho, tak i více rozhovorů. Kategorizace je velmi intelektuálně náročná a do jisté míry subjektivní.

La Pelle navrhuje postup vypracování analýzy v sedmi krocích. Prvním je formátování dat do tabulek, kam se zkopírují výpovědi respondentů a k nim se přidávají sloupce pro kódování—kódy pro prohlášení, identifikaci informanta, chronologický kód, přiřazení tématu. V druhém kroku se vypracuje *codebook* (*Seznam kódů*), který zajistí předvídatelnost třídění, ke každému prohlášení se přiřadí konkrétní *numerický kód*. Ve třetím kroku se přidají sloupce k získání přehledu, co je v jakém řádku. Ve čtvrtém kroku se kódují jednotlivé vrstvy do dalších, nadřazených společných vrstev. V pátém kroku se kódují jednotlivé výňatky z tabulky a hledají se společné vzorce pro jednotlivá prohlášení,

v šestém klíčová data a nakonec v sedmém kroku se kódování upravuje a spojuje do společných kategorií.

Přestože existují k těmto účelům speciální programy, jako například *NUD*IST* nebo *Atlas.ti*, La Pelle doporučuje použít pro přehlednost a dostupnost editor Word (2004).

5.1.3 Mapa EuroRAP

EuroRAP je nezisková organizace, podporovaná Evropskou Unií a řadou společností, včetně komerčních, která, mimo jiné, v rámci Evropy na základě oficiálních statistik systematicky hodnotí bezpečnost komunikací. Jde o systém vyhodnocení míry nebezpečnosti komunikací, kdy se ve zpravidla dvouletých intervalech vydává mapa, která na pětistupňové škále vyhodnocuje míru rizikovosti dané komunikace. V České republice se na mapě podílí Ústřední automotoklub (ÚAMK) a zpracovává jí firma CityPlan.

Na základě policejních statistik o dopravních nehodách se jednotlivé úseky komunikací zabarvují v barvách, které dle obecného vnímání barevného spektra evokují buďto nebezpečí, nebo bezpečí. Černá barva silnice tedy vyjadřuje *vysokém riziko* (stupeň 1.), červená barva *středně vysoké* (stupeň 2.), oranžová *střední* (stupeň 3.), žlutá *středně nízké* (stupeň 4.) a nakonec zelená *nízké riziko*. (Obrázek 1)

5.1.4 Parcelace úseků

Při svém průzkumu jsem vytipoval vždy pět souvislých kilometrů na pětistupňové škále nebezpečnosti dle mapy EuroRAP, přičemž jsem z této škály použil pouze stupně čtyři. Zprv jsem vycházel z předpokladu, že na komunikaci označenou stupněm nebezpečí *nízké riziko* se žádné pomníčky vyskytovat nebudou, a zadruhé, těchto úseků je v ČR minimum.

Pomocí aplikace *Mapy.cz* bylo určeno celkem osmdesát pětikilometrových úseků, z každé čtyřstupňové škály po dvaceti (Tabulka 1). Z nich bylo vybráno pomocí programu *R*, funkcí *náhodný výběr* vždy pět, které tím byly určeny k prozkoumání. Tento postup randomizace by měl zaručit reprezentativitu

souboru, při splnění podmínek homogenity, náhodnosti výběru a přiměřenosti vzorku. Funkce *Plánování a Měření trasy* umožnila s vysokou přesností vymezit daný úsek a poskytla mi GPS souřadnice jeho začátku i konce. Samozřejmě nešlo zaručit, aby daný úsek vždy kopíroval hranice konkrétní obce, ať již podle lidového modelu podle dopravní značky označující začátek a konec obce, tak dle analytického modelu podle katastrálního vymezení obce, nýbrž pouze volně. Proto je uvedení každého názvu obce pouze orientační, rozumím tím, že úsek vždy začíná nebo končí v její blízkosti, naprosto spolehlivě nám místo určí souřadnice. Veškerý zápis dat a vyhodnocení byl proveden v tabulce editoru Excel.

6 VÝSLEDKY VLASTNÍHO VÝZKUMU

6.1 Četnost pomníčků

6.1.1 Úseky vysokého rizika (černá)

Náhodným výběrem byly označeny tyto úseky: Míšov - Věšín (1/1; Obrázek 2), Rožmitál - Přední Poříčí (2/1), Švihov - Štěpánovice (3/1), Klatovy-Luby - Radinovy (4/1), Třemošná - Kaznějov (5/1). V úseku 1/1 byl zjištěn jeden pomníček (Obrázek 3), v úseku 2/1 dva pomníčky (Obrázek 4 a 5), v úseku 3/1 jeden (Obrázek 6), v úseku 4/1 jeden (Obrázek 7) a v úseku 5/1 čtyři pomníčky (Obrázek 8, 9, 10, 11) celkem tedy devět pomníčků. (Tabulka 2; viz Obrázky č. 26 – 30)

Tabulka 2

Od	Do	Počet	GPS od	GPS do
Míšov	Věšín	1	49°37'19.736"N, 13°43'57.936"E	49°37'5.694"N, 13°47'55.940"E
Rožmitál	Přední Poříčí	2	49°35'54.990"N, 13°53'8.556"E	49°34'40.634"N, 13°56'20.681"E
Švihov	Štěpánovice	1	49°28'20.798"N, 13°17'22.118"E	49°25'47.904"N, 13°17'10.507"E
Luby	Radinovy	1	49°22'15.318"N, 13°18'2.063"E	49°19'43.963"N, 13°18'8.218"E
Třemošná	Kaznějov	4	49°50'23.642"N, 13°23'27.613"E	49°53'2.269"N, 13°23'5.903"E
Celkem		9		

6.1.2 Úseky středně vysokého rizika (červená)

Náhodným výběrem byly označeny tyto úseky: Žďár - Jesenice (1/2), Klatovy - Mochtín (2/2), Nový Čestín - Čihaň (3/2), Tužice - Hradešice (4/2), Obory - Lichovy (5/2). V úseku 1/2 nebyl zjištěn žádný pomníček, v úseku 2/2 dva pomníčky (Obrázek 12 a 13), v úseku 3/2 jeden (Obrázek 14), v úseku 4/2 dva (Obrázek 15 a 16) a v úseku 5/2 jeden pomníček (Obrázek 17), celkem tedy šest pomníčků. (Tabulka 3; viz Obrázky č. 31 – 35)

Tabulka 3

Od	Do	Počet	GPS od	GPS do
Žďár	Jesenice	0	50°3'31.584"N, 13°27'29.480"E	50°5'56.000"N, 13°28'25.277"E
Klatovy	Mochtín	2	49°23'12.800"N, 13°18'10.845"E	49°21'37.640"N, 13°21'14.546"E
Nový Čestín	Čihaň	1	49°21'36.327"N, 13°22'12.698"E	49°20'52.941"N, 13°26'7.697"E
Tužice	Hradešice	2	49°19'52.185"N, 13°31'2.172"E	49°19'41.589"N, 13°34'51.202"E
Obory	Lichovy	1	49°40'36.015"N, 14°14'22.759"E	49°40'33.669"N, 14°18'28.296"E
Celkem		6		

6.1.2.1 Úseky středního rizika (oranžová)

Náhodným výběrem byly označeny tyto úseky: Sulkov - Zbůch, Babylon - Česká Kubice, Příšov - Všeruby, Třebouň - Toužim, Planá - Chodová Planá. V úseku 1/3 nebyl zjištěn žádný pomníček, v úseku 2/3 žádný pomníček, v úseku 3/3 žádný pomníček, v úseku 4/3 jeden (Obrázek 17) a v úseku 5/3 jeden pomníček (Obrázek 18), celkem tedy dva pomníčky. (Tabulka 4; viz Obrázky č. 36 – 40)

Tabulka 4

Od	Do	Počet	GPS od	GPS do
Sulkov	Zbůch	0	49°42'20.432"N, 13°16'33.182"E	49°40'37.513"N, 13°13'25.297"E
Babylon	Česká Kubice	0	49°24'54.024"N, 12°52'20.000"E	49°22'28.924"N, 12°51'10.111"E
Příšov	Všeruby	0	49°48'14.637"N, 13°17'54.645"E	49°49'36.869"N, 13°14'23.150"E
Třebouň	Toužim	1	50°1'35.640"N, 13°0'41.210"E	50°3'46.146"N, 12°58'21.316"E
Planá	Chodová Planá	1	49°52'12.332"N, 12°43'51.759"E	49°54'26.771"N, 12°42'49.868"E
Celkem		2		

6.1.3 Úseky nízkého rizika (žlutá)

Náhodným výběrem byly označeny tyto úseky: Seč - Zhůř (1/4), Zhůř - Klášter (2/4), Klášter - Třebčice (3/4), Lety - Čimelice (4/4), Čimelice - Mirovice (5/4). V úseku 1/4 byl zjištěn jeden pomníček (Obrázek 19), v úseku 2/4 jeden pomníček (Obrázek 20), v úseku 3/4 jeden pomníček (Obrázek 21), v úseku

4/4 jeden (Obrázek 22) a v úseku 5/4 tři pomníčky (Obrázky 23, 24, 25), celkem tedy sedm pomníčků. (Tabulka 5; viz Obrázky č. 41 – 45)

Tabulka 5

Od	Do	Počet	GPS od	GPS do
Seč	Zhůř	1	49°34'46.718"N, 13°30'19.973"E	49°32'15.527"N, 13°31'3.124"E
Zhůř	Klášter	1	49°32'5.990"N, 13°31'6.871"E	49°30'3.770"N, 13°33'40.325"E
Klášter	Třebčice	1	49°30'3.770"N, 13°33'40.325"E	49°28'46.712"N, 13°36'20.034"E
Lety	Čimelice	1	49°31'9.942"N, 14°4'21.347"E	49°28'31.129"N, 14°4'15.899"E
Čimelice	Mirotice	3	49°27'43.188"N, 14°4'5.975"E	49°25'30.291"N, 14°2'34.765"E
Celkem		7		

6.1.4 Symbolika pomníčků

Další kategorií, která se v členění pomníčků nabízí, je vyhodnotit jejich formu, symboliku a identitu obětí dopravních nehod. Z celkového počtu dvacetičtyř pomníčků na dvaceti pětakilometrových úsecích jsem zjistil, že v sedmnácti případech je pomníček proveden formou křížku (71%), šest formou náhrobku (25%) a jeden kombinující kříž i náhrobek (4%). Dále na jedenácti pomníčcích bylo uvedeno jméno (46%) a na šesti z nich byla fotografie (25%) (Graf 1).

Zdaleka nejčastějším symbolem označujícím místo tragické nehody, je tedy křesťanský kříž, též krucifix⁸. Je jedním z hlavních atributů křesťanské symboliky, nicméně je jedním z nejstarších používaných symbolů vůbec. Vykládá se jako vyjádření čtyřech směrů prostoru, nebo čtyři základní živly – oheň, vodu, vzduch a zemi, které se střetávají v jeho průsečíku. Kříž křesťanský symbolizuje utrpení a oběť Ježíše Krista a obecně symbolem víry ve ctnost (Grün 1997).

Je velmi zajímavé, že v současné české, sekulární společnosti je tento symbol tak silně zakořeněn, i když dnes patrně obsahuje jinou konotaci,

⁸ Z latiny crucifixus-ukřižovaný.

namísto vyjádření křesťanské identity symbolizuje definitivnost smrti a odkaz k vyšším sférám.

6.1.5 Vlastní kvalitativní analýza

Při kvalitativní analýze textu vycházíme ze standardu, který nabízí ve svém článku Nancy La Pelle, který jsem ovšem modifikoval pro svoje potřeby a na základě svých zkušeností. Vhodnější aplikací pro zpracování obsahové analýzy je ale spíše editor Excel a vypracovávání dvou souborů, *codebooku* a tabulky s výpověďmi zvlášť, zbytečné. Proto jsme obojí spojili do jednoho souboru, jelikož pro účely analýzy je jeho funkčnost komplexnější. Co se týče následné prezentace dat, pro relativně velké množství kategorií a tedy vyplývající nepřehlednost je jistě lepší soubor rozdělit, což je ovšem v editoru Excel velmi snadné, nabytečné kategorie se v případě potřeby buď vyfiltrují, nebo se sloupce skryjí.

Pro účely vlastní interpretace získaných dat byl zvolen osvědčený standard rozdělení na *Seznam kódů* (Tabulka 6) a vlastní výpovědi což v elektronické podobě usnadňuje třídění a minimalizuje riziko dezinterpretace vyplývající z možných překlepů a kromě možnosti kvalitativní interpretace umožní také interpretaci kvantitativní.

6.1.5.1 Respondent Pavel

Pavel před pěti lety, při dopravní nehodě, kterou způsobil zanedbáním technického stavu vozidla protijedoucí řidič, ztratil vnučku, dceru a druhou vnuččinu babičku ze zeťovy strany. Velice aktivně se angažuje jako dobrovolník v ČSODN, kde vede besedy na téma bezpečnost silničního provozu. Jeho příběh byl, vzhledem ke jeho ochotě a otevřenosti, několikrát medializován jak v tisku⁹, tak i ve veřejnoprávní televizi¹⁰.

⁹ Deník Mladá fronta Dnes

¹⁰ Česká televize – pořad *Černé ovce*

Při rozhovoru vystupoval velice otevřeně, působil vyrovnaným dojmem, při hovoru o konkrétních okolnostech události ale neskrýval pochopitelnou rozrušenost. Rozhovor byl realizován v Cerhovicích 23. 2. 2012.

Jak vyplývá ze *Seznamu kódů*, oběti idealizuje kladným hodnocením, avšak vyhýbá se hovoru o nejmladší z obětí, svojí vnučce, což je patrně způsobeno největší bolestí z její ztráty, jelikož k ní, coby nejmladší a zároveň opačného genderu, měl nejužší citový vztah.

Z dvacetišesti selektovaných prohlášení jsou tématem jedenkrát *Konstrukce smyslu smrti, Nehoda a Oběť* (celkem 11 %). Ve čtyřech případech Pavel hovořil o *Pomníčcích* (15 %), v pěti o *Psychice* (19 %), v sedmi o *Vině* (27 %) a v sedmi o *Víře* (27 %). (Graf 2)

Skrytou motivací k činnosti v ČSODN může být nejen deklarovaná snaha působit preventivně na veřejnost, zejména mládež, ale také dát smysl zbytečnému úmrtí jeho nejbližších a tím dosáhnout další fáze truchlení dle Kubíčkové (2001) - akceptace.

6.1.5.2 Respondent Kateřina

Kateřina při dopravní nehodě přišla o svého patnáctiletého syna. Příčinou nehody bylo nerespektování bezpečné vzdálenosti viníkem nehody. Angažuje se jako administrátorka facebookové skupiny, se s svým příběhem vystupovala v televizním pořadu¹¹. Rozhovor byl realizován v Praze 18. 2. 2012.

Vystupovala velmi otevřeně a působila vyrovnaným dojmem, přestože od události uplynul pouze necelý rok. Zde se projevilo největší úskalí metody polostrukturovaného rozhovoru, a to že respondenti se strategií otevřenosti, kteří jsou uvyklí o svých pocitech hovořit, mají již ustálený koncept své výpovědi, která je pak v různých situacích víceméně stejná. Lze věřit, že

¹¹ Česká televize, pořad Černé ovce

částečně konstruují svojí vlastní realitu, která je pro ně méně zatěžující a dává událostem širší smysl.

Z dvaceti devíti selektovaných prohlášení hovořila respondentka v jednom případě (3 %) o *Trestu* viníkovi nehody, ve dvou případech (7 %) o *Nehodě* samotné, třikrát se vyjádřila ve smyslu *Konstrukce smyslu smrti* (10 %), stejně tak třikrát (10 %) o *Oběti* samotné, třikrát o *Pomníčcích* (10 %), pětkrát (17 %) o *Víře* či spirituálnu a nakonec nejvíce, ve dvanácti případech (41%) se vyjádřila ve smyslu *Psychiky* (Graf 3).

6.1.5.3 Respondent Miluše

Paní Miluše (manželka pana Stanislava) ztratila při nezaviněné dopravní nehodě před deseti lety svoji dvacetiletou dceru. Velice aktivně se angažuje jako předsedkyně ČSODN. Rozhovor byl realizován v Praze 21. 3. 2012.

Stejně jako v případě jejího manžela Stanislava, i u tohoto respondenta je patrná velká vyrovnanost, daná pravděpodobně poměrně dlouhou dobou od ztráty. Co se týče tématu nehody, je také velmi stručná a spíše se vyjadřuje na nepřímo související témata, jako koncepční problematiku v dopravě či svoji činnost v ČSODN. V konceptu Kubíčkové (2001) jí můžeme taktéž jistě zařadit do skupiny, která již je ve fázi akceptace.

Respondentka z osmnácti selektovaných prohlášení hovořila po jednom případě ve smyslu *Konstrukce smyslu smrti* (6 %), o *Oběti a nehodě* (6 %), ve dvou případech na téma *Psychiky* (11 %), po třech případech na téma *Vina a Pomníčky* (17 %) a v sedmi případech na téma *Víra* (39 %) (Graf 4).

6.1.5.4 Respondent Stanislav

Stanislav ztratil při nezaviněné dopravní nehodě před deseti lety svoji dvacetiletou dceru. Velice aktivně se angažuje jako místopředseda ČSODN. Rozhovor byl realizován v Praze 21. 3. 2012.

U tohoto respondenta je patrná velká vyrovnanost, daná pravděpodobně poměrně dlouhou dobou od ztráty. Co se týče tématu nehody, je velmi stručný,

spíše se vyjadřuje na nepřímo související témata, jako koncepční problematiku v dopravě či existenciální dimenze člověka. V konceptu Kubíčkové (2001) ho můžeme jistě zařadit do skupiny, která již je ve fázi akceptace.

Respondent ze sedmnácti selektovaných prohlášení hovořil ve třech případech (18 %) ve smyslu *Konstrukce smyslu smrti*, ve třech případech (18 %) o *Pomníčcích*, v pěti případech (29 %) o *Vině*, v šesti případech (35 %) o *Víře*. (Graf 5)

7 DISKUZE

7.1 Komparace výpovědí

V četnosti výskytu jednotlivých témat byly u respondentů shledány signifikantní rozdíly, jak uvidíme v následujících kapitolách.

Respondentům byly kladeny, mimo jiné, tyto antropologicky relevantní dotazy: 1) Zda mají pomníček. 2) Jakou funkci přisuzují pomníčkům. 3) Zda jim záleží na potrestání viníka a zda na něj cítí zlobu. 4) Zda se bojí vlastní smrti. 5) Zda věří v posmrtný život. 6) Zda jsou věřící. 7) Co si myslí o smrti. 8) Zda jim pomáhá v procesu vyrovnání existence dalších dětí.

7.1.1 Pomníček

Bylo zjištěno, že ze čtyř respondentů má vybudovaný pomníček pouze jeden z nich, a to pouze pan Pavel. Dále paní Kateřina o jeho zhotovení uvažuje. Paní Miluše a pan Stanislav pomníček nemají. Jejich důvody si přiblížíme v následující kapitole.

7.1.2 Funkce pomníčků

Jak vyplývá z prohlášení, ze čtyř respondentů má pomníček pouze jeden, a to pan Pavel. Sám mu připisuje pouze funkci varování pro ostatní účastníky silničního provozu, nicméně jeho úprava (Obrázek 47) napovídá, že tato motivace není absolutní. Jak vidíme na fotografii, je zřejmé, že místu připisuje značný význam. Pomníček je profesionálně proveden, upravený, velmi kvalitního řemeslného a trvanlivého charakteru. Obsahuje jak jména obětí, tak i jejich fotografie a údaje o datu narození i smrti. Trvalé květiny jsou upravené a přítomnost dokonce čerstvých řezaných květin dokladuje, že pomníček je pravidelně a často navštěvován.¹² V popředí vidíme jakýsi paralelní pomníček, se symboly křížů, kterému bychom mohli skutečně

¹² Pozn.: pomníček byl navštíven v polovině měsíce března, nebyl tedy upraven k žádné výroční příležitosti, ani k výročí události či výročí narození obětí.

připisovat respondentem deklarovanou funkci, nicméně hlavní objekt je natolik personifikován, že jeho tvrzení o primární funkci nemůžeme přijmout, i když s ní nelze nesympatizovat:

Ten pomníček jsem tam dal jen z toho důvodu, aby ti lidé krapet přemýšleli, že se tam asi něco stalo, nějaké neštěstí. Je to spíš výstraha, dát lidem na vědomí, nedej bože, tohle se může stát i vám. Aby si lidi uvědomili, že to neštěstí na té silnici je. Já to říkám svému synovi, a to jsem říkal i dceři: na silnici nejsi nikdy sám. A doma na tebe někdo čeká. Buď je to manželka, nebo děti, rodiče... To jsou zásady nad kterými by ti lidé měli přemýšlet. Dnes když vidíte tu nehodovost a zjišťujete si proč se to stalo, je to chaos, bezohlednost a risk. (Pavel)

Tezi o jiné motivaci než deklarované můžeme navíc podpořit jeho předchozím vyjádřením v novinovém rozhovoru, kde de facto vysvětluje, že pomníček je jeho pietním místem, vlastním ekvivalentem hřbitova:

„Pokud to jde, jezdím tam každé pondělí zapalovat svíčky. Nehoda se totiž stala v pondělí. Jinak se tam dostanu málokdy. Samozřejmě když jedu kole, zastavím, to je jasné, popisuje Jedlička a dodává, že jeho manželka chodí na hřbitov, kam on naopak nechodí“¹³

Dalším argumentem pro značný osobní význam místa pro Pavla lze považovat poměrně náročný proces, který musel absolvovat pro jeho legalizaci ve formě, v jaké existuje dnes:

Když vám řeknu to martyrium, který já jsem s tím měl. Já na ten pomníček mám glejt. První v Západočeském kraji. Stavební odbor, všechno jsem musel mít. Doložit, že tam nepovede elektřina, vykoupil jsem majetek, ty čtyři čtvereční metry, plyn že tam nepovede. Bezpečnost silničního provozu jsem musel mít, všechno. Kdyby nedej bůh, se tam někdo vyválel, kdyby na to

¹³ Mladá fronta Dnes, s. B3, 16.11. 2011

najel, aby se nezabil. Do toho pomníčku když strčíte, tak spadne, má to dělané nájezdy. Půlroční martyrium, půl roku jsem jezdil po úřadech. (Pavel)

Respondent Kateřina připisuje pomníčkům funkci varování i piety, soudě dle její odpovědi na dotaz, zda pomníček má či nemá:

Ted' jsem však dozrála k názoru , že bych i já chtěla časem až si odžiji co mám a co je ještě živé kříž na onom místě vystavět. Možná až po delší době by měl ten kříž smysl varovného prstu nikoliv jen a jen bolesti nad zmařeným životem mého dítěte. Měl by samozřejmě být vzpomínkou na mého syna, ale měl by i říkat „řidiči zpomal“. V každém autě může jet nějaký chlapec či děvče pro svou první výhru v životě. (Kateřina)

Lze ale předpokládat, že i pro Kateřinu je primární motivací pro zhotovení pomníčku osobní funkce, jak můžeme interpretovat z její prvotní negativní odpovědi, ve které vysvětluje, že svůj pomníček má v srdci-funkce varování pro ostatní účastníky silničního provozu Kateřinu vůbec nenapadla:

Já jsem se nad tím nikdy do hloubky nezamýšlela a škoda že se to stalo Tomáškoví, ale už jen to že jsem několikrát projížděla tím místem kde se to stalo, jsem to obřečela. Neříkám nic negativního proti pomníčkům, každý ať se rozhodne , jestli ho tam chce mít, já ho nechci, já mám svůj pomník tady, ve mém srdci. (Kateřina)

Respondent Miluše přisuzuje pomníčkům kategoricky funkci pietní:

Já si myslím, že je to pieta, ti lidé v tu chvíli na bezpečnost nemyslí, je to jenom: podívejte se, tady se stalo našemu dítěti tohle, ať to všichni vidí. Co se týče varování, slušný člověk si toho všimne, ale hajzlové, těm je to jedno. (Miluše)

Respondent Stanislav je stejného názoru jako Miluše:

Je to pieta, ti lidi vám řeknou že raději půjdou dát kytici a zapálit svíčku k tomu památníku, než ke hrobu. (Stanislav)

Postoj respondentů Pavla a Kateřiny lze postavit do opozice, vysvětlením je zcela nepochybně souvislost s mírou jejich vyrovnání s událostí. Zatímco Pavla a Kateřinu od ní dělí pět a jeden rok, Miluši a Stanislava roků deset. Navíc jsou manželským párem, což zapřičiňuje jejich vzájemné působení a vyplývající názorovou homogenitu v celém spektru odpovědí.

7.1.3 Trest

V otázce lpění na potrestání viníka nehody¹⁴ je mezi respondenty zřejmý další nesoulad.

Zatímco Pavel explicitně nehovoří o tom, že by mu na tomto obzvlášť záleželo, vzhledem k frekvencím subtemat *Viník* (kód 5,6)¹⁵, je zřejmé, že určitý význam pro něj satisfakce má, i když neustále zdůrazňuje výchovné a preventivní aspekty. Jak dokládá jeho vyjádření, minimálně mu velmi záleží na přijetí osobní odpovědnosti viníkem nehody:

Vůbec, napůl huby, když se ho soudkyně podesáté ptala máte k tomu něco říct, je to škoda je mi to líto. Nikdo to neslyšel, jen ta soudkyně, která od něj byl dva metry. To byla veškerá projevená lítost. (Pavel)

On, jak se říká, jestli skončí v pekle, je to jeho věc. Ale on neudělal sebemenší krok, který by měl. Dokonce jsem se dozvěděl, že ten podnik dokonce psal na prezidentskou kancelář o milost. Pokud on si to uvědomil, co způsobil svoji vinou, tak se mu asi špatně žije. Jenomže máte lidi co něco provedou a po mě potopa, že ano. (Pavel)

Respondentce Kateřině záleží na trestu viníkovi poměrně explicitně:

¹⁴ Nebyla zkoumána míra viny obětí, nicméně z výpovědí informantů i výsledků soudních rozhodnutí lze bezpečně konstatovat, že žádná z obětí nenesla na nehodě svoji odpovědnost.

¹⁵ Subtéma 5,6 se v rozhovoru objevuje v osmi případech ze čtyřiceti, t.j. 20 %.

Neprojevili, neozval se nám. A když Tomáš zemřel, tak jsme zašli na policii, podat výpověď, tak tam byl jen dopis od jeho zaměstnavatele, který řekl že je to řádný zaměstnanec, zaručoval se za něj, dole bylo jenom je nám líto co se stalo. A jestli bych na sebe mohla nechat kontakt, aby se mi mohl ozvat ten viník. Tak jsem váhala, pak jsem řekla že ano a nechala jsem tam telefon. Ten člověk se nikdy neozval. (Kateřina)

Ano. To je samozřejmé. Věřím, že kdybych udělala já něco takového, tak tady s vámi nejsem, budu dávno v base. Tady v tom státě jsme si rovní ale někdo si je rovnější. Ten kdo má na dobrého advokáta, ten si to může zařídit. Tady funguje slepá spravedlnost. (Kateřina)

Tento její postoj můžeme opět vysvětlit dobou uplynulou od nehody, jako symptom *Fáze hněvu* (Vágnerová 1999: 104), po které pozůstalý identifikuje viníka situace.

Respondent Miluše je vzhledem ke svojí akceptační fázi podstatně rezervovanější, nicméně i u ní je pořád patrná hořkost ve vnímání viníka, ale hlavně je u ní patrná výčitka nejen za nepřijetí odpovědnosti a zejména za viníkovu snahu invertovat svoji roli při nehodě ve svůj prospěch:

No tak já jsem z něj samozřejmě radost neměla, ale jakože bych proti němu cítila, setkala jsem se někdy s někým kdo by toho dotyčného v tu chvíli zabil. Já vím, že chyba se stát může, je to tedy smutná záležitost, že na konci je mrtvý člověk, ale mě spíš vadilo jak se choval. (Miluše)

On nám napsal dopis, kde se omlouvá, že je mu strašně líto co se stalo. Že i on pomáhá invalidním lidem, a že nám bude všemožně pomáhat. To byl takový ten prvotní dopis a když potom došlo k soudu, tak tam se to úplně obrátilo. Tam najednou říkal, že v podstatě za nic nemůže, že on jen přehlédl stopku. (Miluše)

Ne, pak se snažili tu zodpovědnost hodit na toho Pavla, přítele. (Miluše)

Stanislav se zdá být ve svém postoji k viníkovi velmi vyrovnaný, ačkoliv i u něj je v náznaku patrné zklamání z vývoje situace po nehodě:

Tam byl moment, kdy on poslal omluvný dopis, ten byl účelový, tak jsme to pochopili. Necítil jsem k němu žádnou zášť, byl pro mě člověk, který mi zabil dceru, ale nic jsem k němu necítil. Ale v okamžiku, kdy se začalo zjišťovat, že v podstatě všechny kroky vedou k tomu, aby tu svoji vinu minimalizoval a hodil přenáznou část mimo sebe. A dělal to takovým způsobem, kdy se dotýkal nás jako rodičů i toho přítele. V tom okamžiku mě nasral. (Stanislav)

Tam byl moment, kdy on poslal omluvný dopis, ten byl účelový, tak jsme to pochopili. (Stanislav)

Necítil jsem k němu žádnou zášť, byl pro mě člověk, který mi zabil dceru, ale nic jsem k němu necítil. (Stanislav)

Zajímavá je chronologie těchto vyjádření, kdy negativní hodnocení viníka předchází hodnocení neutrální, což naznačuje jistou míru smířlivosti.

7.1.4 Strach ze smrti

Respondenti Pavel, Miluše a Stanislav shodně vypověděli, že ze smrti strach nemají. Pozastavme se jen nad postojem Miluše, která filozofuje nad tím, pro koho je a není přirozené zemřít a postojem Kateřiny, která jako jediná svůj strach ze smrti přiznává a racionálně zdůvodňuje:

Já jsem o tom nepřemýšlela. Myslím si, že sme si prošli tím nejhorším co může být. Že odejdou rodiče, to je normální, tak to má být – teď jsme na řadě my, ale že tam do toho přijde to dítě, to je podpásovka. Tak to nemělo být. Víím že smrt může přijít kdykoliv. Ze začátku jsem měla, že jsem si říkala no tak co, kdyby se mi něco stalo, budu tam s ní, ale teď už to nemám. (Miluše)

Ze smrti mám stejný pocit jako každý: bojím se jí a je hnusná a je hnusná když potká malýho kluka. (Kateřina)

Samozřejmě. Respektuju smrt, bojím se jí a chci tu být dlouho, protože mám dvě děti, prve jsem říkala Tomášovi že za ním přijdu ale teď chci hrozně žít pro ty dvě holky, proto abych mohla mluvit o Tomáškoví, aby nikdo nezapomněl, že tu byl. (Kateřina)

Jak píše Eriksen, smrti je třeba dodat smyslu, aby se s ní pozůstali dokázali smířit (Eriksen 2008: 17). Davies zase smrt dělí na smrt *smysluplnou* a *zbytečnou* (Davies 2005: 162).

Respondent Miluše evidentně a právem považuje smrt svojí dcery za zbytečnou a je zmatená z hledání jejího smyslu. Smrt vnímá tradičním způsobem, jako obměnu generací, v dnešním světě ale většina lidí vnímá smrt jako konec jedinečného „já“ (Giddens 2008: 57). Kateřina zase strach ze svojí smrti vysvětluje nutností péče o své další děti, proto svoje setrvání při životě považuje za *smysluplné* a zároveň konstruuje *smysl zbytečné smrti* svého syna, totiž aby na tomto světě mohla alespoň nadále připomínat jeho památku.

7.1.5 Víra v posmrtný život

K otázce, zda věří v posmrtný život, se Pavel a Kateřina vyjadřují kladně, Miluše a Stanislav záporně. Vysvětlením může být snad jediné povahové zaměření, Pavel a obzvláště Kateřina jsou lidé se sklony k mysticismu a víře ve spirituální dimenzi života, což dokládají některé jejich úvahy a představy o posmrtném životě:

Ano, nevěřím v živého boha, ale něco mimo nás existuje. (Pavel)

Každý z nás má svíčku. Někdo jí má malou, někdo jí má velkou. A ta svíčka, jak jednou dohoří, tak prostě zaniká. A ta svíčka už se prostě nedá zapálit. Možná je to cynické, nebo nezachytává to samou podstatu...každej

z nás musí umřít, ať už smrtí přirozenou nebo nepřirozenou, ale každý z nás tam musíme jít. A tvrdím, že je tam asi dobře. Protože se odtamtud nikdo nevrátil. (Pavel)

Ano, pokračuje. I jsem toho byla svědkem, stalo se mi pár věcí, už odmalička, kdy prostě se mi potvrdilo, že ten posmrtný život existuje, že existují duše, který tu bloudí. (Kateřina)

Ne. (Miluše)

Ze začátku jsem měla, že jsem si říkala no tak co, kdyby se mi něco stalo, budu tam s ní, ale teď už to nemám. (Miluše)

Bylo by to dobré, kdybychom se sešli, ale kde, kam bychom se vešli?
(Miluše)

Ne, ale rád to poslouchám, rozebírám. Takový újezd nad...nevím jak to říct, když to člověku pomůže, tak proč ne. (Stanislav)

Kupříkladu Ariés tvrdí, že rozmanité víry v posmrtný život jsou důsledkem toho, že se člověk nedokáže smířit se smrtí blízkého [Ariés 2000 (2): 213], což by potvrzovalo předpoklad, že víra člověka závisí jak na povahových vlastnostech, osobní kosmologii a fázi vyrovnávání, ve které se pozůstalý nachází.

7.1.6 Víra v boha

K otázce , zda jsou věřící, se všichni respondenti shodně vyjadřují, že nejsou. Stejně jako v předchozí kapitole ale můžeme konstatovat, že na základě svého založení Pavel a Kateřina připouští, že věří v blíže nespecifikované vyšší moci:

*Upřímně to řeknu, nejsem věřící ale svým způsobem věřím v boha. .
Nehlásím se k žádnému náboženství, ale věřím že něco existuje.* (Pavel)

Svým způsobem ano, nejsem ale křesťan. Věřím v boha. (Kateřina)

Miluše a Stanislav, vzhledem ke svému sekulárnímu a pozitivistickému ladění, víru v boha striktně odmítají. Paní Miluše z důvodu pocitu osudové křivdy a pan Stanislav řadí úvahy o nadpřirozenu do světa fantazie, kterému vyjadřuje sympatie:

Ne a když se nám to stalo, tím míň jsem věřila že nějaký existuje. (Miluše)

Ne, ale rád to poslouchám, rozebírám. Takový újezd nad...nevím jak to říct, když to člověku pomůže, tak proč ne. (Stanislav)

7.1.7 Názor na smrt

Na dotaz, co si myslí o smrti, odpovídají respondenti opět odlišně:

No v každém případě, že je spravedlivá. (Pavel)

Ze smrti mám stejný pocit jako každý: bojím se jí a je hnusná a je hnusná když potká malýho kluka. (Kateřina)

Je součástí života. Já většinou na věci, na které si nemůžu sáhnout, nevěřím. I když jsem se přesvědčila o tom, že ten bůh existuje. Ale jsem racionální, na co si nemůžu sáhnout... ale měla by být milosrdná. Zaprvé, já dělám onkologii, já vím jak to vypadá. Třeba můj děda, ten jednou vstal od stolu, švihlo to s ním a byl konec. Nádherná smrt. Ted' mi zemřel brácha, šel spát, úplně spokojený a ráno se neprobudil. Mělo to být déle, ale můj otec umíral na rakovinu a to jsem říkala raději o dva roky dřív, aby to s člověkem švihlo, než to co měl on. (Miluše)

Je to součást života. Je začátek a je konec. (Stanislav)

Diskrepanci mezi výpověďmi respondentů můžeme opět vysvětlit osobnostními rysy. Pavel věří v existenci spravedlnosti, celá jeho výpověď je protknutá vírou v ní, Kateřina se hněvá na krutost a nespravedlnost smrti.

Miluše poukazuje na zbytečnost smrti a nedokáže jí konceptualizovat ve svém pojetí lidového modelu výměny generací.

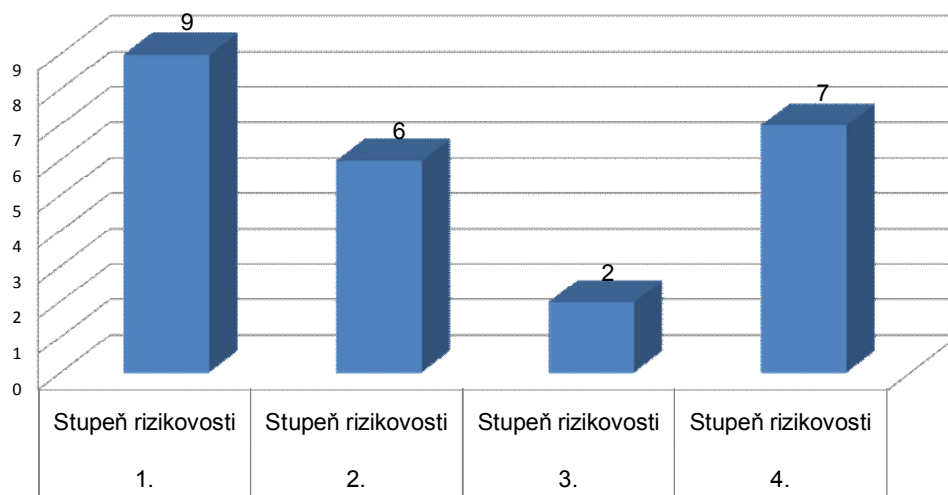
7.2 Vyhodnocení Hypotézy 1.

Byla stanovena hypotéza, že četnost zjištěných pomníčků na daném úseku silnice koreluje s vyhodnocením úseku na dané škále nebezpečnosti, je zde přímá úměra, předpokládáme že na vyšším stupni nebezpečnosti zjistíme vyšší počet pomníčků.

Nabízela se možnost, změřit korelaci mezi proměnnými existujícími matematickými modely, používanými ve statistice, a to korelačním grafem s proložením regresní přímkou. Tato myšlenka ale byla postupně zavržena, jelikož pro takové operace máme příliš málo vstupních dat a vyplývající zkresení by nám přineslo na malém vzorku spíše pochybnosti. Proto hypotézu vyhodnotíme pouze vizuálně.

Jak nám naznačuje následující graf, tato hypotéza se zdá být oprávněnou, nicméně existuje výjimka, když na úsecích nejnižšího stupně nebezpečnosti byl zjištěn výskyt sedmi pomníčků z celkového počtu dvaceti čtyř, což je celých 29 %. (Graf 6)

Graf 1

Lze předpokládat, že zjištěný počet pomníčků na komunikacích 4. stupně rizikovosti je paradoxní z důvodu přehlednosti a bezpečnosti přístupu těchto míst, jež k vybudování pomníčku vybízí mnohem více, než v případě, kdy se nehoda stane na nepřehledném úseku, například v zatáčkách úzkých silnic. Velkou roli v tomto jistě hraje i samotná viditelnost pomníčku, jež mu tím navíc dává větší smysl než na špatně viditelném místě, ať je již motivace k jeho zhotovení jakákoliv a přestože na takovém úseku dochází k vyššímu počtu nehod.

V tomto případě tedy můžeme hypotézu o korelaci mezi stupněm nebezpečí komunikace a zjištěném počtu pomníčků spíše potvrdit.

7.3 Vyhodnocení Hypotézy 2.

Druhou stanovenou hypotézou byl předpoklad, že pozůstalí po obětech dopravních nehod budou pomníčkům připisovat spíše funkci varování veřejnosti nežli piety.

Ověření této hypotézy je problematické z toho důvodu, že způsob získání respondentů byl dán jejich dostupností a ochotou, byli vytipováni jako pozůstalí, nikoliv jako zhotovitelé pomníčků. V tomto případě je tedy třeba poznamenat, že širší vzorku pro dostatečné vyhodnocení hypotézy pravděpodobně není zcela validní, nicméně je zde zajímavá diskrepance mezi respondenty kteří pomníček mají (či ho plánují) a těmi co pomníček nemají. Zatímco respondenti Pavel a Kateřina pomníček mají, připisují mu funkci varování ostatním účastníkům silničního provozu:

Ten pomníček jsem tam dal jen z toho důvodu, aby ti lidé krapet přemýšleli, že se tam asi něco stalo, nějaké neštěstí. Je to spíš výstraha, dát lidem na vědomí, nedej bože, tohle se může stát i vám. Aby si lidi uvědomili, že to neštěstí na té silnici je. Já to říkám svému synovi, a to jsem říkal i dceři: na silnici nejsi nikdy sám. A doma na tebe někdo čeká. Buď je to manželka, nebo děti, rodiče... To jsou zásady nad kterými by ti lidé měli přemýšlet. Dnes

když vidíte tu nehodovost a zjišťujete si proč se to stalo, je to chaos, bezohlednost a risk. (Pavel)

Ted' jsem však dozrála k názoru , že bych i já chtěla časem až si odžiji co mám a co je ještě živé kříž na onom místě vystavět. Možná až po delší době by měl ten kříž smysl varovného prstu nikoliv jen a jen bolesti nad zmařeným životem mého dítěte. Měl by samozřejmě být vzpomínkou na mého syna, ale měl by i říkat „řidiči zpomal“. V každém autě může jet nějaký chlapec či děvče pro svou první výhru v životě. (Kateřina)

Respondenti Miluše a Stanislav, přestože od úmrtí jejich dcery uplynul již delší čas, pomníček dosud nemají a připisují jim bez váhání funkci piety, respektive ritualizovatelnost instituce pomníčku:

Já si myslím, že je to pieta, ti lidé v tu chvíli na bezpečnost nemyslí, je to jenom: podívejte se, tady se stalo našemu dítěti tohle, ať to všichni vidí. Co se týče varování, slušný člověk si toho všimne, ale hajzlové, těm je to jedno. (Miluše)

Je to pieta, ti lidi vám řeknou že raději půjdou dát kytici a zapálit svíčku k tomu památníku, než ke hrobu. (Stanislav)

Potvrzení této hypotézy je sporné, můžeme jen uvažovat o diskrepanci mezi deklarovanou a skutečnou motivací. V dalších kapitolách nalezneme argumenty pro ryze osobní motivace respondentů, ale zároveň nenalezneme argumenty proti motivaci varování. Proto platnost hypotézy nelze potvrdit.

7.4 Vyhodnocení hypotézy 3.

Poslední, třetí hypotézou byl předpoklad, že pozůstalí budou, přes polostrukturovanou formu rozhovoru, nejčastěji hovořit o oběti nehody – o svém blízkém.

Jak již víme, respondent Pavel přišel před pěti lety o své tři blízké, což je nepochybně obrovský zásah do života. Přesto se o nich (podotkněme, že v rámci výtahu z rozhovoru) zmiňuje pouze jedenkrát. Nabízí se vysvětlení, že pro Pavla jsou myšlenky, nebo dokonce přímá interpretace jejich identity, natolik tíživé, že je raději vytěsňuje a zabývá se tématy jinými a také proto, že jeho maskulinní role vyplývající z genderu mu velí zachovat si na jevišti tvář (Giddens 2005: 99), což ještě podtrhuje introvertní typ jeho povahy.

V tomto prohlášení můžeme také vysledovat idealizovanou zpětnou projekci oběti respondentem:

Na obhajobu svojí dcery musím říct, že ona byla dobrá řidička. Já se bojím jezdit s cizími. Každý z nás, kdy pojedete s druhým, nemáte tu důvěru. Řeknete si já bych to jel jinak. (Pavel)

Stejně tak i respondent Miluše se o oběti nehody zmiňuje pouze jedenkrát, její manžel, pan Stanislav, přímým prohlášením dokonce vůbec. U nich toto můžeme vysvětlit dlouho dobou uplynulou od události. Ač pan Stanislav deklaruje psychicky velmi problematické období po nehodě, po deseti letech již o ní dokáže hovořit s dostatečným odstupem a není již pro ně také tématem proritním.

Nebyla to její chyba. (Miluše)

Stanislav se o oběti vyjadřuje pouze v souvislosti vyjádření na jiné téma:

Ona bojovala ještě dvanáct hodin o život, její kousky nám teď běhají posvětě. Na jednu stranu jsme rádi na druhou proč nemohla zůstat celá. (Stanislav)

Její kousky nám teď běhají po světě. (Stanislav)

To byla shoda náhod. Ona začala cestovat. (Stanislav)

Necítil jsem k němu žádnou zášť, byl pro mě člověk, který mi zabil dceru, ale nic jsem k němu necítil. (Stanislav)

Oproti tomu paní Kateřina hovoří o svém zesnulém synovi třikrát, opět můžeme vidět souvislost s délkou doby uplynuté od nehody a zasadit tento fakt do konceptů fáze truchlení, resp. vyrovnávání. Kateřina je extrovertní povahy a diskuze o jejím synovi, který zahynul teprve před rokem, jí pomáhá překonat smutek, který se nesnaží potlačit:

Tomáškův obrázek byl vybrán mezi nejlepšími a měl se zúčastnit slavnostního předání cen vítězům v Praze v policejním muzeu. On tu dobu byl nemocný a přišli za ním kluci ze školy a říkali mu ty jsi vyhrál, ty pojedíš do Prahy. Tomáš byl celý nadšený a do svého deníčku si napsal, co jsem později četla, že je na sebe pyšný, že poprvé něco dokázal, že vyhrál nějakou cenu nebo že vyhraje nějakou cenu a teď počítal jaké jsou šance na výhru, on byl takový hodný kluk, úplně odlišný od ostatních kluků co chodí venku a dělají blbosti, Tomáš ne. Ten držel se mnou, hezky se staral o sestřičku, té bylo tenkrát když Tomáš umřel osm měsíců. (Kateřina)

V tu chvíli jsem si představila, jak je to velkej chlap, jednou přijde domů se svojí manželkou a bude vzpomínat jak tenkrát prostě máma neudělal nic pro to aby tam mohl jet na to předání, jak to ty děti někdy umí těm rodičům vyčítat. (Kateřina)

Tak se oblékl , já jsem prostě ještě, jak jsme byli rozhádaní, tak ještě mezi dveřma mi něco říkalo ještě mu řeknu že ho miluju, tak jsem ještě ze dveří vykoukla „já tě miluju, já ti ještě musím dát pusu nebo mi dej pusu sem“, tak mi dal pusu na tvář. No a vyběhla jsem na balkon, ještě jsem měla osmiměsíční Kačku a teď jsme jim mávaly. No a to bylo naposled co jsem ho v podstatě viděla živého. (Kateřina)

Vypracováním *Seznamu kódů* a *Tabulky rozhovorů* získáváme data, která lze kvantitativně interpretovat. Součtem výskytu témat celého souboru vzorku

respondentů zjišťujeme, že téma *Oběť* je na třetím nejnižším stupni osmistupňové škály četnosti výskytu (Graf 7), proto můžeme vyvodit závěr, že na první pohled zcela racionální hypotéza byla naprosto mylná. Částečnou reliabilitu a validitu takové dedukce můžeme pak odvodit z faktu, že přestože respondenti nebyli na oběť přímo dotazováni, pouze v kontextu jiné otázky, což byl vzhledem k riziku sugesce záměr, každý z nich se o oběti zmínil, ale hlavně v různé míře. Pavel, Miluše a Stanislav jedenkrát, Kateřina třikrát. V návaznosti na to můžeme konceptualizovat další kategorizaci, a to vysvětlením proč tomu tak je, i když můžeme připustit, že tématu *Oběti* se nelze v kontextu rozhovoru vyhnout.

8 ZÁVĚR

Tato bakalářská práce představuje systematickou studii fenoménu pomníčků u silnic a je založena na terénním výzkumu. Sleduje vybrané úseky silnic v České republice, kde byl zjišťován počet pomníčků a komparuje jejich počet v vyhodnocení míry nebezpečnosti těchto úseků. Dále obsahuje kvalitativní analýzu rozhovorů, které byly realizovány s pozůstalými po obětech dopravních nehod. Z nich je zpracována obsahová analýza.

Cílem této práce bylo ověřit platnost hypotéz, že četnost pomníčků na vybraných úsecích koreluje s mírou jejich nebezpečnosti. Dále, že pozůstalí po obětech dopravních nehod budou připisovat pomníčkům spíše pietního místa, nežli varování pro ostatní účastníky silničního provozu a nakonec, že v rozhovorech s pozůstalými bude nejfrekventovanějším tématem obět samotná. Dalším cílem bylo získané rozhovory podrobit kvalitativní analýze za účelem jejich antropologické interpretace.

Pro zjištění korelace bylo stanoveno osmdesát pětakilometrových úseků silnic v různé škále nebezpečnosti, z nichž bylo poté randomizací vybráno dvacet, které byly prozkoumány a zaznamenán na nich výskyt pomníčků. Byl sestaven graf četnosti a zhodnoceno, zda míra nebezpečnosti úseku koreluje s počtem zjištěných pomníčků. Výsledky ukazují, že počet pomníčků skutečně souvisí s nebezpečím silnice, byl však shledán nesoulad ve vzorku na úsecích nejnižšího stupně nebezpečí, kde jejich vysoký počet nekoreloval, což jsme vysvětlili tak, že bezpečný úsek pro svoji přehlednost a snadný přístup vybízí ke zbudování pomníčku více, než na úseku se špatným přístupem a tam, kde by pomníček nebyl vidět, přestože se na těchto úsecích stává více nehod. Tím byla potvrzena platnost této hypotézy.

Metodou ke zjištění, zda pozůstalí po obětech dopravních nehod přisuzují pomníčkům funkci piety, byly odpovědi na přímý dotaz. Upozornili jsme zde na možnou diskrepanci mezi tvrzením a realitou, když dva respondenti jako svoji

motivaci pro zhotovení pomníčku uvedli funkci varování veřejnosti, ale další fakta naznačovaly jako motivaci spíše funkci piety, stejně jako uvedli zbylí dva informanti. Hypotéza byla spíše vyvrácena.

Tezi, že ve výpovědích respondentů se bude nejčastěji objevovat téma *Oběť*, jsme ověřili vypracováním *Seznamu kódů*, z něhož jsme získali kvantitativně interpretovatelná data. Analýza četnosti témat, jak vypovídají grafy, ukázala zcela jinou proporcionalitu v celém spektru témat a téma *Oběť* zde bylo marginální, čímž byla hypotéza zcela bezpečně vyvrácena. Museli jsme ale připustit, že rozhovor byl strukturován moderátorem.

Cíle práce byly splněny, zároveň jsme ale zjistili její nedostatky, kterými by mohl být nedostatek odpovídající literatury, nebo podrobnější analýza rozhovorů-z těch lze vysledovat další a další témata hodná bádání. V teoretické části jsme si vymezili pomníčky a jejich základní materiální kategorizaci. Seznámili jsme se se související literaturou a konceptualizacemi. Vnímání smrti se v průběhu dějin výrazně měnilo, v dnešní době je smrt týkající se lidí osobně tabuizována, cizí smrt je zprofanována. Dotkli jsme se i psychologických aspektů truchlení, jež výrazně ovlivňuje postoje pozůstalých, zejména k viníkům nehody a jejich názory na funkce pomníčků

Doufejme, že na tento výzkum v budoucnu naváže sofistikovanější studie širšího rozsahu, která zmapuje větší oblast, využije analýz více rozhovorů a bude je zkoumat i z jiných úhlů odbornějšími metodami. K inspiraci jí budiž možná také tato práce.

9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Ariés, Philippe: 2000a – *Dějiny smrti: Doba ležících*. Praha: Argo.

Ariés, Philippe: 2000b – *Dějiny smrti: Zdivočelá smrt*. Praha: Argo.

Benedict, Ruh: 1934 – *Kulturní vzorce*. Praha: Argo.

Blažek, Vladimír: 2006 – *Základy neurofyzologie a neuroanatomie*. Plzeň: Aleš Čeněk.

Clark, Jennifer, Majelly Franzmann: 2006 – *Authority from Grief, Presence and Place in the Making of Roadside Memorials*. *Death Studies* 30: 579-599

Conrad, Peter: 1992 – *Medicalization and Social Control*. *Annual Reviews of Sociology* 18: 209-32

Davies, Douglas James: 2007 – *Stručné dějiny smrti*. Praha: Volvox Globator.

Di Giulio, Robert - Kranz, Rachel: 1997 – *O smrti*. Praha: Lidové noviny.

Disman, Miroslav: 2006 – *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum.

Eriksen, Thomas Hylland: 2008 – *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál.

Gerlová, Erika: 2003 – *Posttraumatická stresová porucha*. Praha: Osobní lékařství.

Giddens, Anthony: 2005 – *Sociologie*. Praha: Argo.

Grün, Anselm: 1997 – *Kříž : teologický a duchovní význam symbolu naděje*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.

Hříbalová, Marta: 2011 – *Vnímání fenoménu smrti – výzkum pohřebních rituálů*. Praha: FSV UK.

- Kubíčková, Naděžda: 2001 – *Zármutek a pomoc pozůstalým*. Praha: ISV.
- Kübler-Ross, Elisabeth: 1989 – *On death and Dying*. London: Tavistock Routledge.
- Květ, Radan: 2003 – *Duše krajiny. Staré stezky v proměnách věků*. Praha: Academia.
- La Pelle, Nancy: 2004 – *Simplifying Qualitative Data Analysis Using General Purpose Software Tools*. [online, cit. 15.4. 2012]. Dostupné z WWW: <<http://fmx.sagepub.com/content/16/1/85.abstract>>.
- Maiello, Giuseppe: 2005 – *Současné pohřební rituály v českých zemích na příkladu krematorií v Praze-Strašnicích, Zlíně a Plzni*. Český lid 1/92. s. 35-47
- Merton, Robert King: 2000 – *Studie ze sociologické teorie* Praha: SLON.
- Nešporová, Olga: 2008 – *Veřejná připomínka smrti – pomníčky u silnic obětem dopravních nehod*. Praha: Sociologický časopis. 1/2008. str. 139 – 166
- Rabušic, Ladislav – Mareš, Pavel: 1996 - *Je česká společnost anomická?* Sociologický časopis: II/1996
- Reid, John K. - Cynthia L. Reid: 2001 – *A Cross Marks the Spot: A Study of Death Roadside Memorials in Texas and Oklahoma*. Death Studies 25: 341-356
- Štajnochr, Vítězslav: 2005 – *Světské, votivní, poutní kaple a oratoria, polohy kaplí a oratorií*. Památková péče na Moravě 10: 49-62.
- Van Gennep, Arnold: 1997 – *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*. Praha: Lidové noviny.
- Vágnerová, Marie: 1999 – *Vývojová psychologie*. Praha: Karolinum.

Internet:

Mapa EuroRAP, dostupné z:

http://www.eurorap.org/risk_maps?search=true&parent=1015

10 SUMMARY

This Bachelor's thesis presents systematic study of the phenomenon of roadside memorials and is based on field research. It monitors selected legs of roads within the Czech Republic, where the number of memorials has been traced. Further, it has been checked whether their quantity correlate with the dangerousness level of these legs. Then the work includes the qualitative analysis of interviews which have been conducted with the accident victims' relatives. Their findings have been transformed into a content analysis.

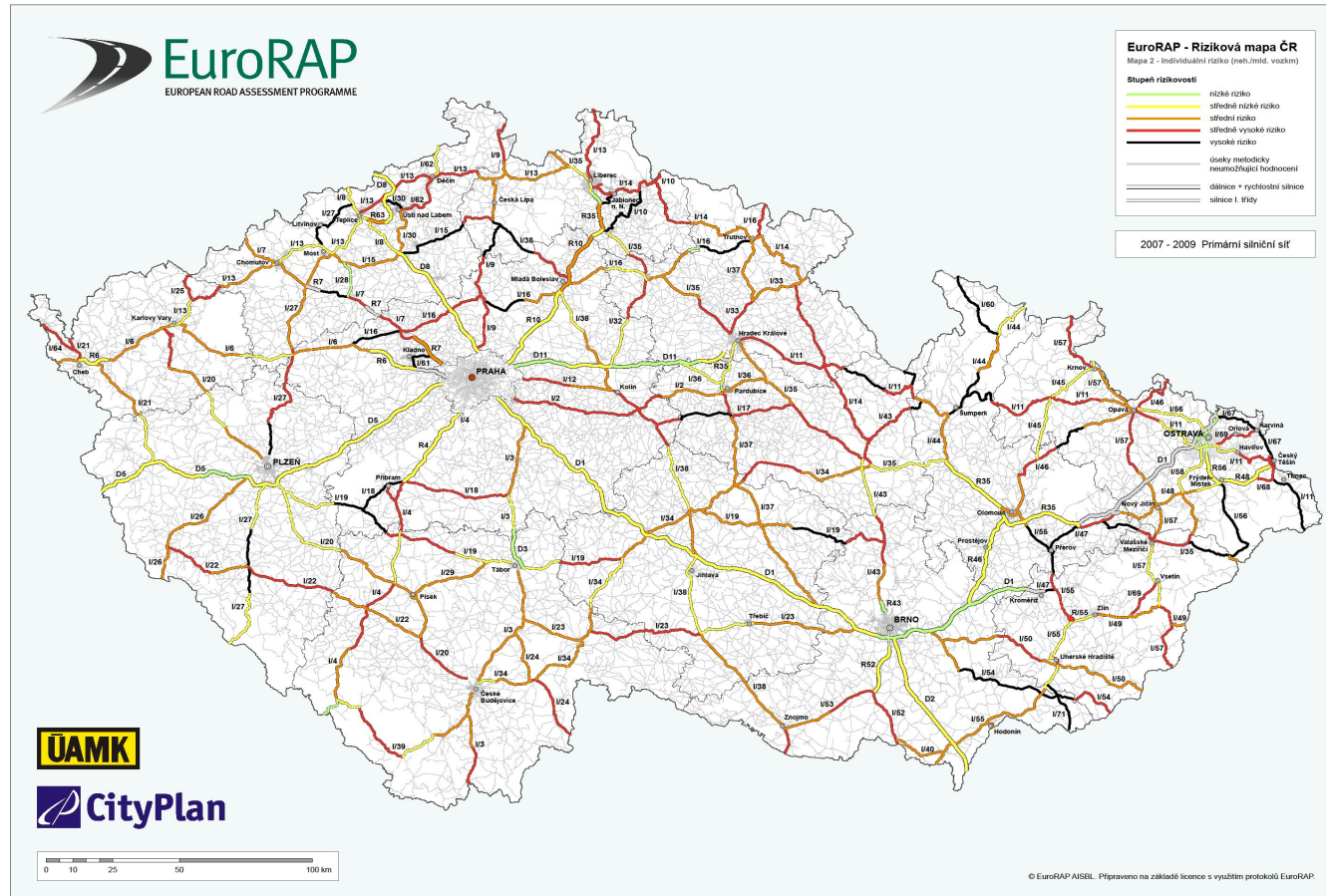
The work defines eighty five-kilometre-long legs of roads of a different scope of dangerousness, out of which the author randomly chooses 20 legs, which have been closely investigated. A graph of their frequency has been made. Consequently, it has been evaluated whether their quantity actually correlate with their dangerousness level or not.

The findings confirm there is some correlation between quantity and dangerousness level; however, there has also been found some discrepancy on the roads of the lowest dangerousness level. The author has attempted to ascertain the cause of this inconsistency.

The author is convinced that this work can be followed up with another much sophisticated study in the future

11 PŘÍLOHY

11.1 Mapa EuroRAP

Obrázek 1

11.2 Fotografie pomníčků

Obrázek

Obrázek 2

Obrázek 3

Obrázek 4

Obrázek 5

Obrázek 6

Obrázek 7

Obrázek 8

Obrázek 9

Obrázek 10

Obrázek 11

Obrázek 12

Obrázek 13

Obrázek 14

Obrázek 15

Obrázek 16

Obrázek 17

Obrázek 18

Obrázek 19

Obrázek 20

Obrázek 21

Obrázek 22

Obrázek 23

Obrázek 24

11.3 Tabulka tras

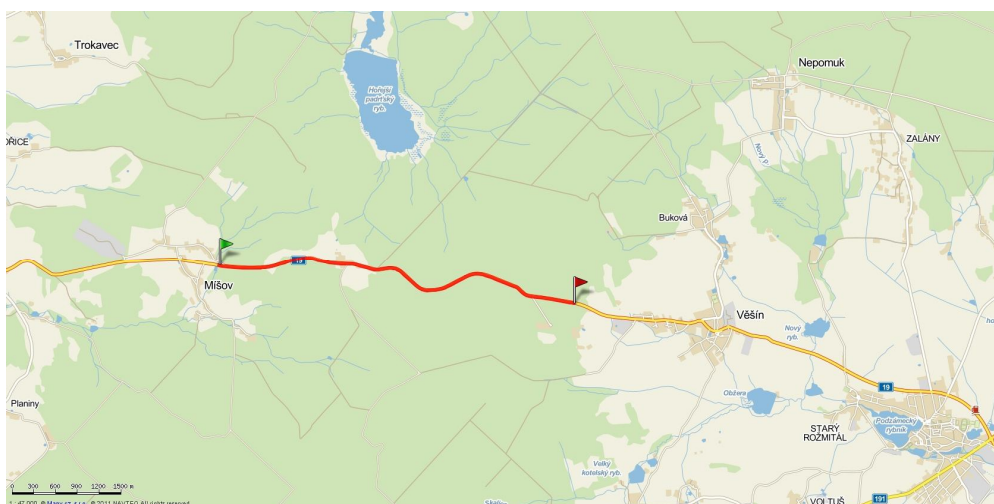
Tabulka 1

Trasa	Od	Do	Silnice I. třídy	Číslo	Stupeň
1.	Míšov	Věšín	19	1	1.
2.	Věšín	Rožmitál	19	2	1.
3.	Rožmitál	Přední Poříčí	19	3	1.
4.	Rožmitál	Láz	18	4	1.
5.	Láz	Příbram	18	5	1.
6.	Příbram	Dubenec	18	6	1.
7.	Borovy	Švihov	27	7	1.
8.	Švihov	Štěpánovice	27	8	1.
9.	Klatovy-Luby	Radinovy	27	9	1.
10.	Třemošná	Kaznějov	27	10	1.
11.	Újezd	Libice	16	11	1.
12.	Byšice	Vysoká Libeň	16	12	1.
13.	Hvězda	Slaný	16	13	1.
14.	Hvězda	Mšec	16	14	1.
15.	Malé Přítočno	Kladno	61	15	1.
16.	Kladno	Makotřasy	61	16	1.
17.	Litoměřice	Luční Mlýn	15	17	1.
18.	Luční Mlýn	Liběšice	15	18	1.
19.	Zimoř	Lukov	15	19	1.
20.	Bitozevs	Postoloprty	7	20	1.
1.	Žďár	Jesenice	27	1	2.
2.	Jesenice	Bukov	27	2	2.
3.	Kaznějov	Plasy	27	3	2.
4.	Plasy	Výrov	27	4	2.
5.	Kralovice	Vysoká Libyně	27	5	2.
6.	Klatovy	Mochtín	22	6	2.
7.	Nový Čestín	Čihaň	22	7	2.
8.	Plánička	Tužice	22	8	2.
9.	Tužice	Hradešice	22	9	2.
10.	Hradešice	Malý Bor	22	10	2.
11.	Domažlice	Kdyně	23	11	2.

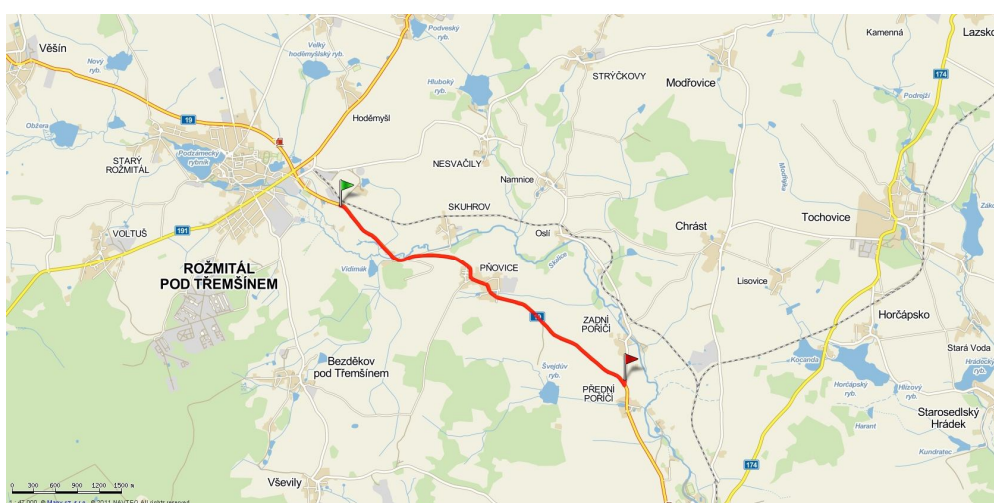
12.	Kout na Šumavě	Hluboká	23	12	2.
13.	Hluboká	Libkov	23	13	2.
14.	Skalka	Višňová	18	14	2.
15.	Višňová	Obory	18	15	2.
16.	Obory	Lichovy	18	16	2.
17.	Lichovy	Dublovice	18	17	2.
18.	Dublovice	Sedlčany	18	18	2.
19.	Sedlčany	Vojkov	18	19	2.
20.	Vojkov	Vrch. Janovice	18	20	2.
1.	Sulkov	Zbůch	26	1	3.
2.	Zbůch	Stod	26	2	3.
3.	Stod	Holýšov	26	3	3.
4.	Holýšov	Ohučov	26	4	3.
5.	Ohučov	Staňkov	26	5	3.
6.	Staňkov	Semošice	26	6	3.
7.	Horšovský Týn	Březí	26	7	3.
8.	Březí	Draženov	26	8	3.
9.	Draženov	Babylon	26	9	3.
10.	Babylon	Česká Kubice	26	10	3.
11.	Plzeň	Příšov	20	11	3.
12.	Příšov	Všeruby	20	12	3.
13.	Všeruby	Klenovice	20	13	3.
14.	Bezvěrov	Třebouň	20	14	3.
15.	Třebouň	Toužim	20	15	3.
16.	Toužim	Krásné Údolí	20	16	3.
17.	Nová Hospoda	Janov	21	17	3.
18.	Janov	Brod n. Tichou	21	18	3.
19.	Brod n. Tichou	Planá	21	19	3.
20.	Planá	Chodová Planá	21	20	3.
1.	Plzeň - Černice	Losiná	20	1	4.
2.	Losiná	Želčany	20	2	4.
3.	Želčany	Seč	20	3	4.
4.	Seč	Zhůř	20	4	4.
5.	Zhůř	Klášter	20	5	4.
6.	Klášter	Třebčice	20	6	4.
7.	Třebčice	Životice	20	7	4.
8.	Životice	Kasejovice	20	8	4.
9.	Nezbavětice	Nezvěstice	19	9	4.
10.	Nezvěstice	Vlkov	19	10	4.
11.	Vlkov	Hořehledy	19	11	4.
12.	Hořehledy	Míšov	19	12	4.

13. Plzeň	Šlovice	27	13	4.
14. Šlovice	Chlumčany	27	14	4.
15. Chlumčany	Přeštice	27	15	4.
16. Přeštice	Borovy	27	16	4.
17. Lety	Čimelice	4	17	4.
18. Čimelice	Mirotice	4	18	4.
19. Klenovice	Úněšov	20	19	4.
20. Úněšov	Štípoklasy	20	20	4.

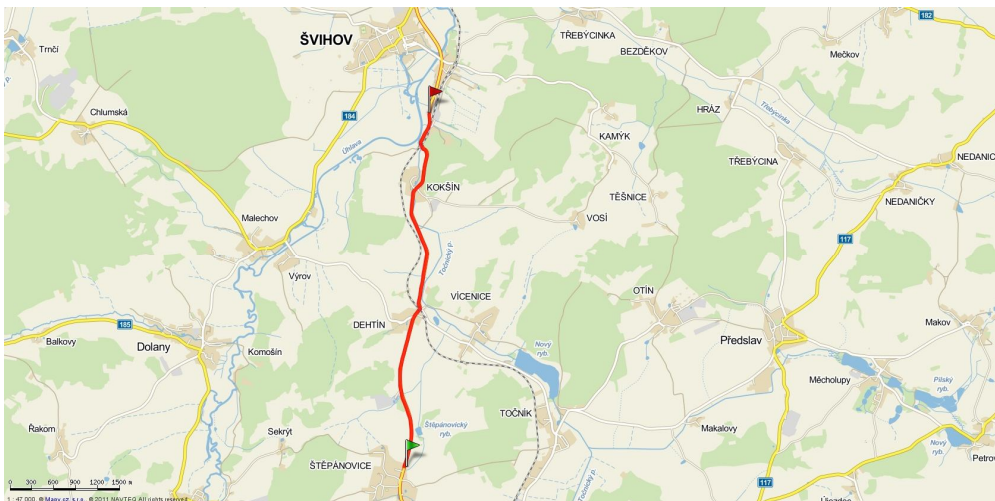
11.4 Mapy tras

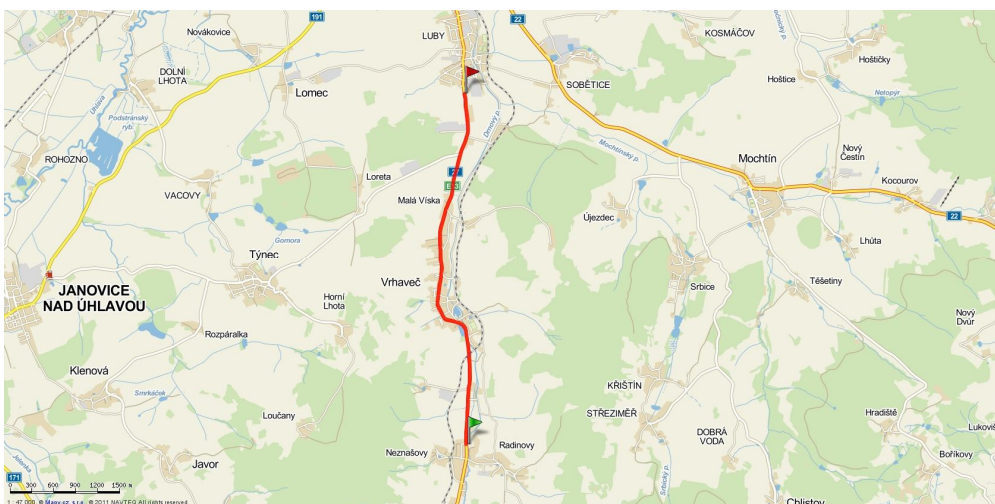
Obrázek 25 Trasa 1/1

Obrázek 26-Trasa 2/1

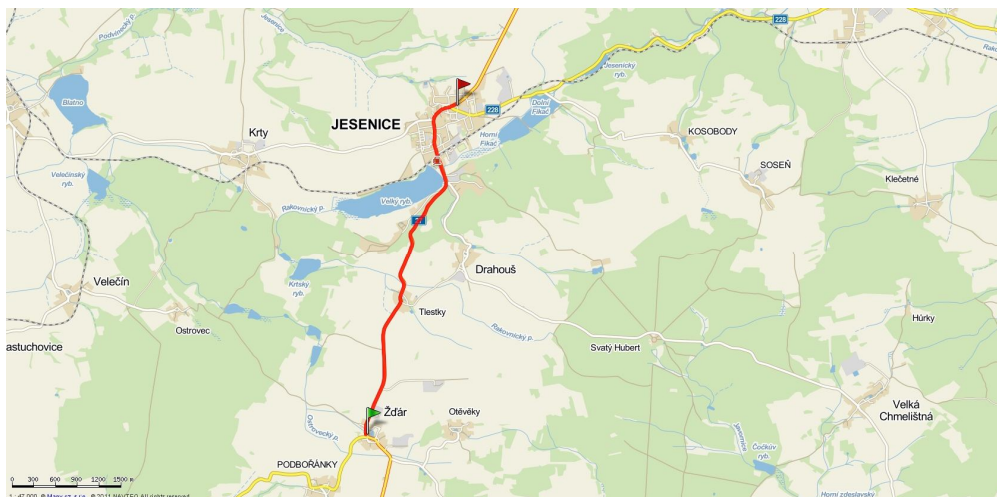
Obrázek 27-Trasa 3/1

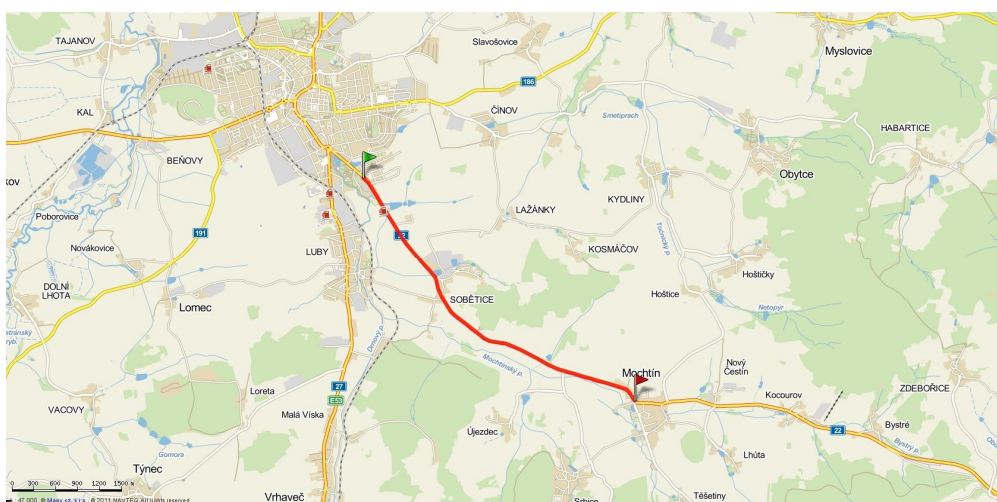
Obrázek 28-Trasa 4/1

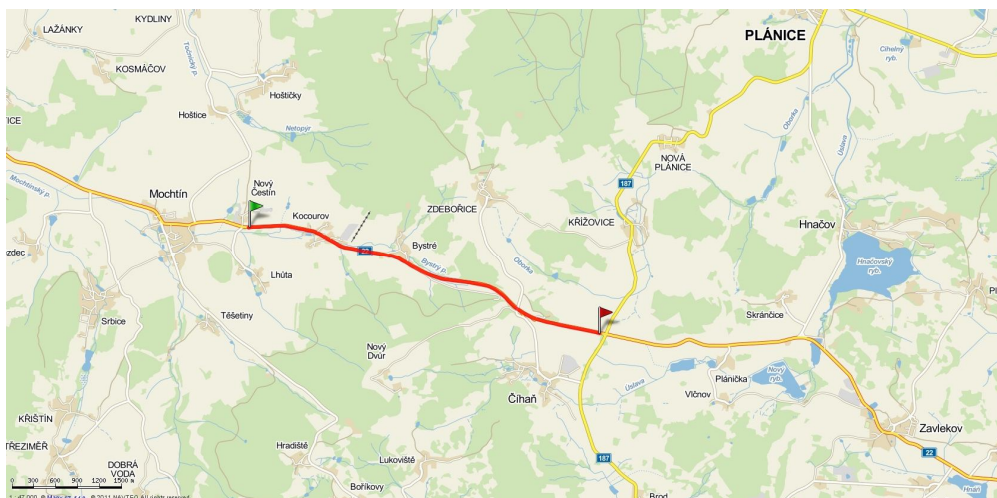
Obrázek 29-Trasa 5/1

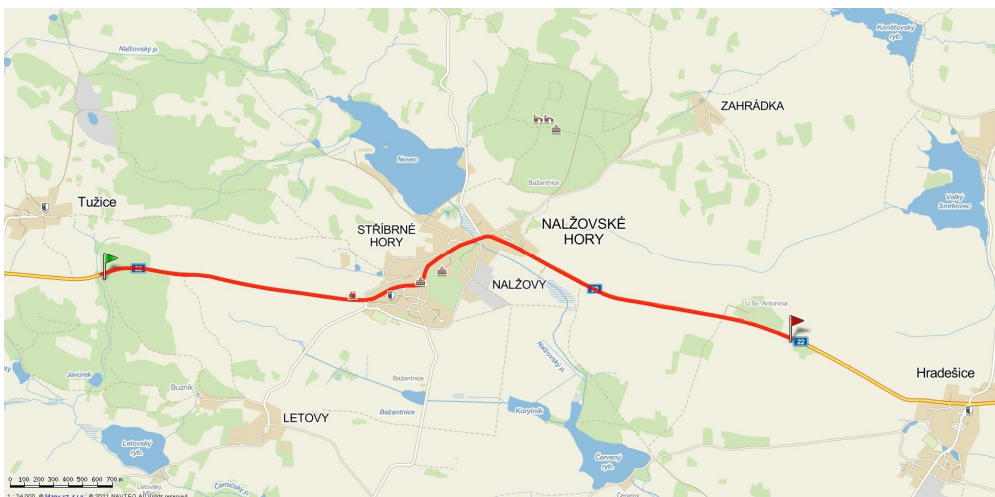
Obrázek 30-Trasa 1/2

Obrázek 31-Trasa 2/2

Obrázek 32-Trasa 3/2

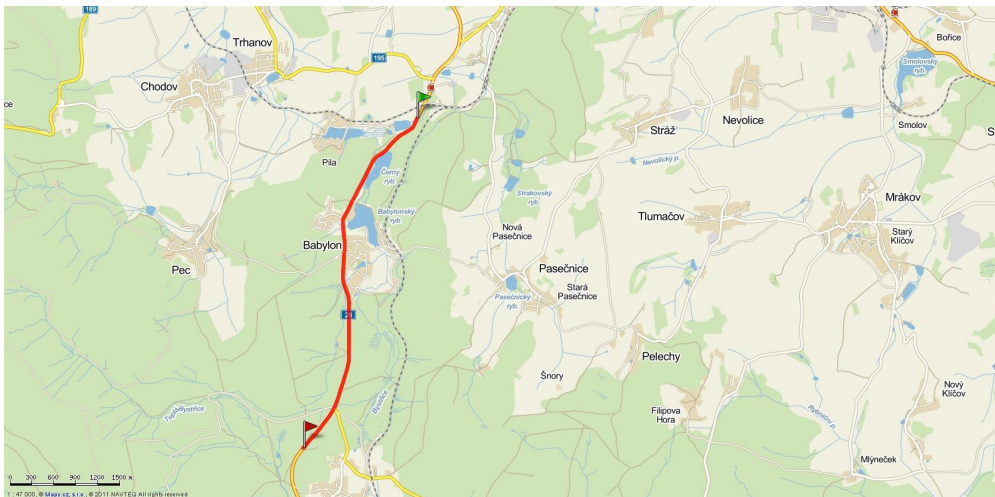
Obrázek 33-Trasa 4/2

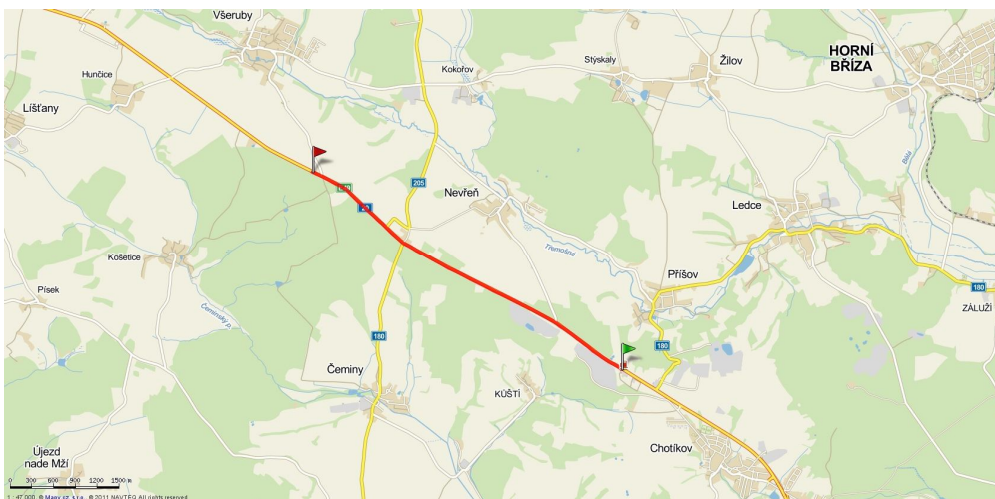
Obrázek 34-Trasa 5/2

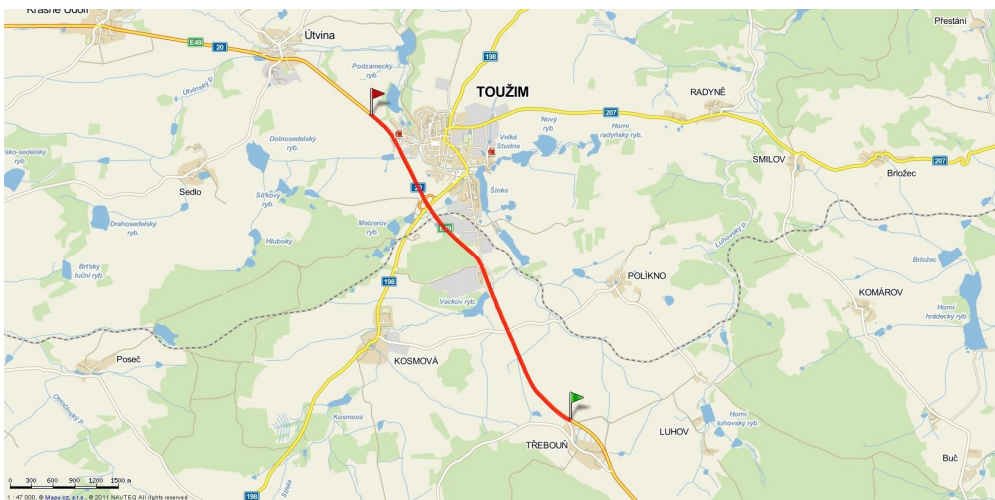
Obrázek 35-Trasa 1/3

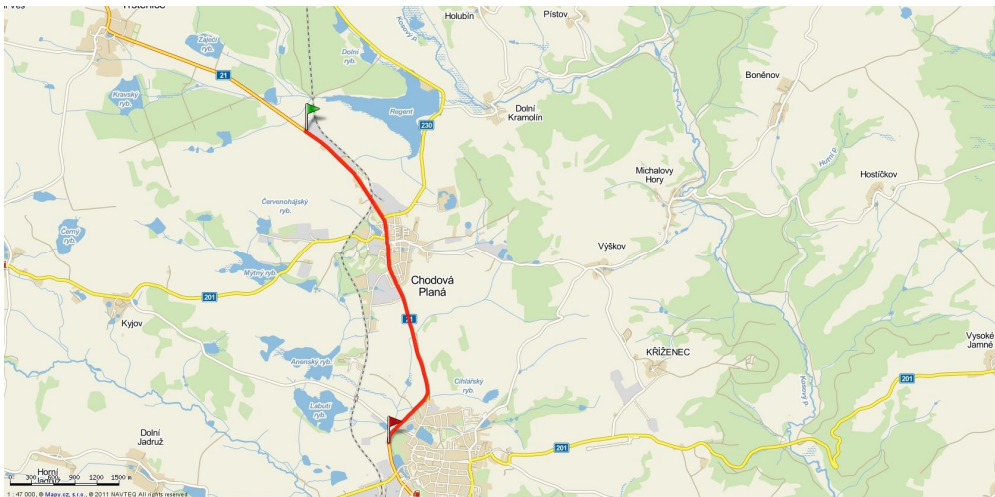
Obrázek 36-Trasa 2/3

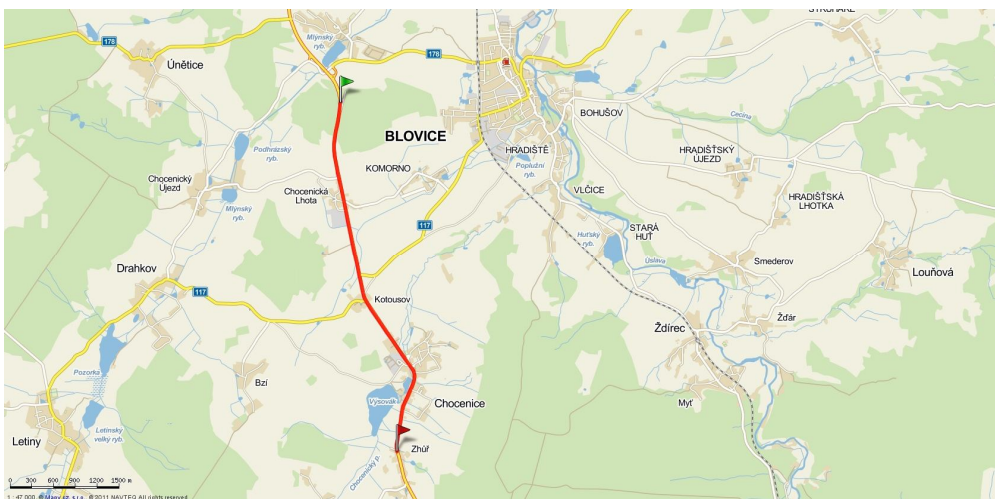
Obrázek 37-Trasa 3/3

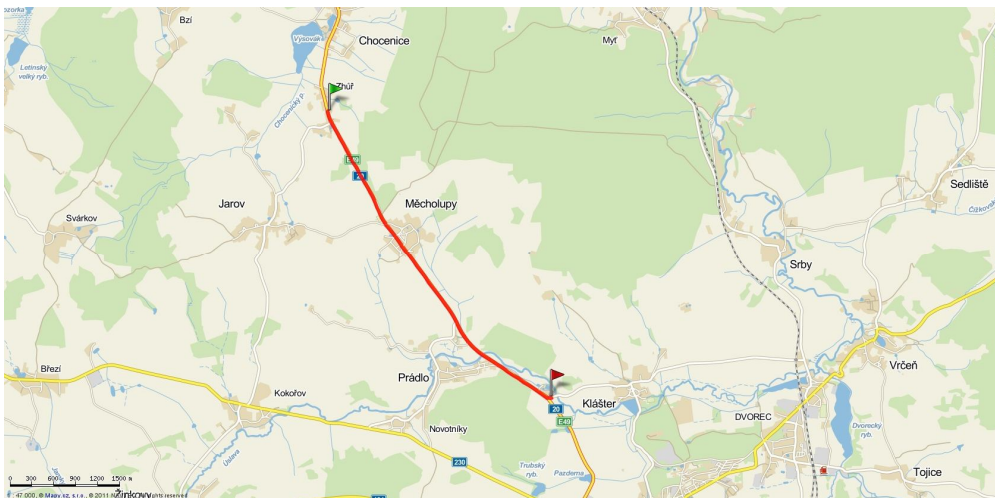
Obrázek 38-Trasa 4/3

Obrázek 39-Trasa 5/3

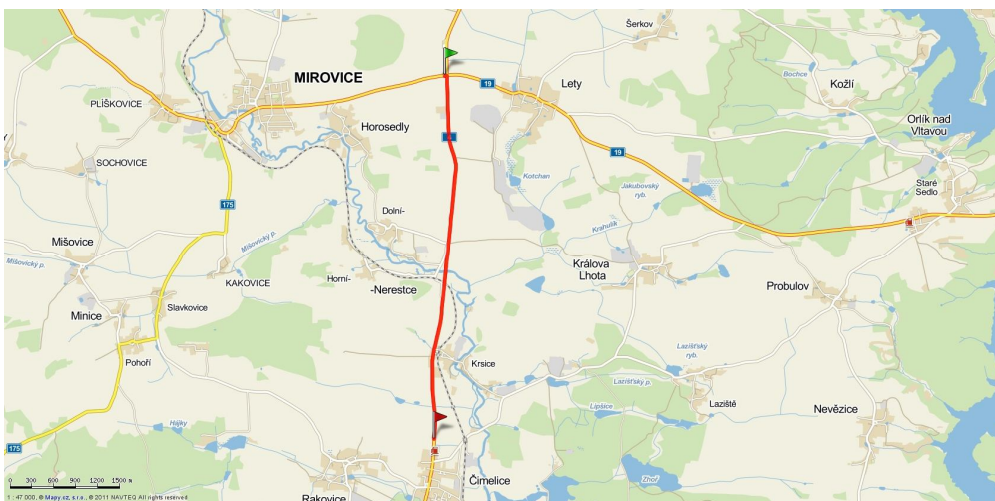
Obrázek 40-Trasa 1/4

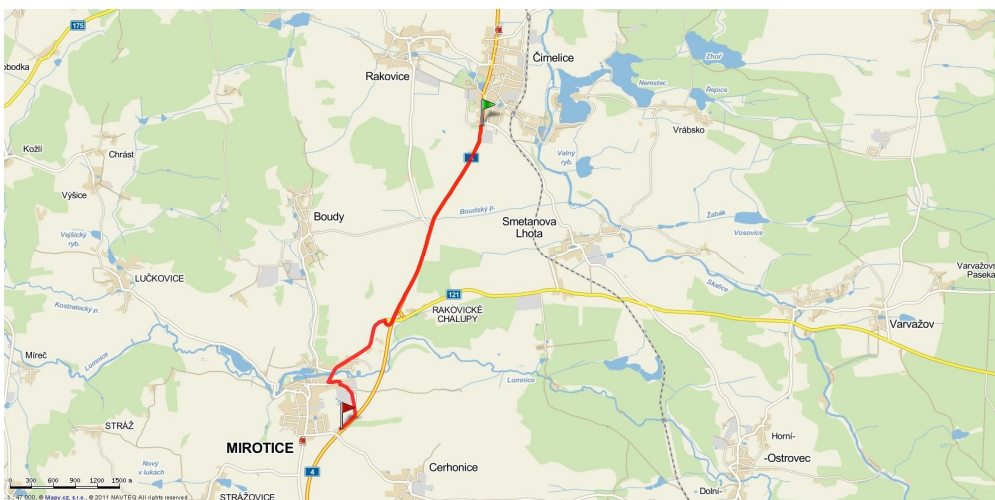
Obrázek 41-Trasa 2/4

Obrázek 42-Trasa 3/4

Obrázek 43-Trasa 4/4

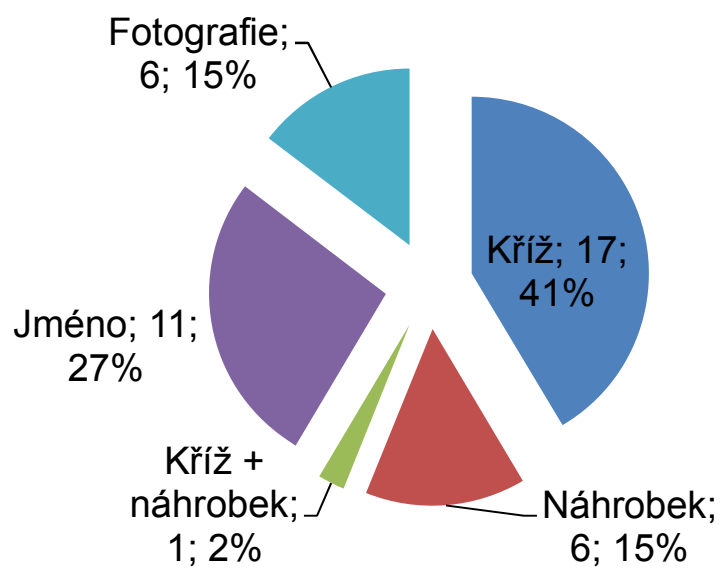
Obrázek 44-Trasa 5/4

Obrázek 45

Graf symbolů

Graf 1

11.5 Seznam kódů

Tabulka 6

Téma	Kód	Subtéma I.	Kód	Popis	Kód
Konstrukce smyslu smrti	1	Angažovanost	1,1	Občanské sdružení	1,1,1
Konstrukce smyslu smrti	1	Angažovanost	1,1	Občanské sdružení	1,1,1
Konstrukce smyslu smrti	1	Touha k pokračování života	1,2	Poskytnutí orgánů k transplantaci	1,2,1
Konstrukce smyslu smrti	1	Angažovanost	1,1	Sociální síť	1,1,2
Konstrukce smyslu smrti	1	Angažovanost	1,1	Občanské sdružení	1,1,1
Konstrukce smyslu smrti	1	Angažovanost	1,1	Občanské sdružení	1,1,1
Konstrukce smyslu smrti	1	Touha k pokračování života	1,2	Poskytnutí orgánů k transplantaci	1,2,1
Konstrukce smyslu smrti	1	Angažovanost	1,1	Občanské sdružení	1,1,1
Nehoda	2	Příčiny nehody	2,1	Vadná pneumatika viníka	2,1,1
Nehoda	2	Příčiny nehody	2,1	Nedodržení bezpečné vzdálenosti	2,1,2
Nehoda	2	Příčiny nehody	2,1	Přesvědčení o příčině smrti	2,1,3
Nehoda	2	Příčiny nehody	2,1	Nedání přednosti v jízdě viníkem	2,1,4
Oběť	3	Hodnocení oběti	3,1	Kladné hodnocení oběti	3,1,1
Oběť	3	Hodnocení oběti	3,1	Kladné hodnocení oběti	3,1,1
Oběť	3	Hodnocení oběti	3,1	Nostalgické vzpomínky na oběť	3,1,2
Oběť	3	Hodnocení oběti	3,1	Nostalgické vzpomínky na oběť	3,1,2
Oběť	3	Hodnocení oběti	3,1	Kladné hodnocení oběti	3,1,1
Pomníčky	4	Pomníček	4,3	Pomníček má	4,3,1
Pomníčky	4	Hodnocení pomníčků	4,2	Kladné hodnocení pomníčků	4,2,1
Pomníčky	4	Funkce pomníčků	4,1	Pomníček je mementem	4,1,1
Pomníčky	4	Hodnocení pomníčků	4,2	Kladné hodnocení pomníčků	4,2,1
Pomníčky	4	Hodnocení pomníčků	4,2	Formální legalizace pomníčku	4,2,3

Pomníčky	4	Pomníček	4,3	Pomníček nemá	4,3,2
Pomníčky	4	Hodnocení pomníčků	4,2	Neutrální hodnocení pomníčků	4,2,2
Pomníčky	4	Funkce pomníčků	4,1	Pomníček je pietou i mementem	4,1,1
Pomníčky	4	Pomníček	4,3	Pomníček nemá	4,3,2
Pomníčky	4	Hodnocení pomníčků	4,2	Negativní hodnocení pomníčků	4,2,2
Pomníčky	4	Funkce pomníčků	4,1	Pomníček je pietou	4,1,2
Pomníčky	4	Pomníček	4,3	Pomníček nemá	4,3,2
Pomníčky	4	Hodnocení pomníčků	4,2	Kladné hodnocení pomníčků	4,2,1
Pomníčky	4	Funkce pomníčků	4,1	Pomníčky jsou pietou	4,1,2
Psychika	5	Smíření	5,2	S událostí se nelze smířit	5,2,1
Psychika	5	Viník	5,6	Výčitka spoluviníkovi	5,6,1
Psychika	5	Viník	5,6	Výčitka spoluviníkovi	5,6,1
Psychika	5	Viník	5,6	Žaloba	5,6,2
Psychika	5	Viník	5,6	Výčitka spoluviníkovi	5,6,1
Psychika	5	Viník	5,6	Výčitka absence omluvy viníka	5,6,3
Psychika	5	Viník	5,6	Výčitka absence omluvy viníka	5,6,3
Psychika	5	Viník	5,6	Výčitka absence omluvy spoluviníka	5,6,3
Psychika	5	Smysl života	5,3	Nový začátek	5,3,1
Psychika	5	Smysl života	5,3	Smysl života nelze znovunalezt	5,3,2
Psychika	5	Vzpomínky na oběť	5,7	Připomínání vyvolává citové problémy	5,7,1
Psychika	5	Vzpomínky na oběť	5,7	Zpětná projekce šestého smyslu	5,7,2
Psychika	5	Smysl života	5,3	Bezmoc	5,3,3
Psychika	5	Symbolika	5,5	Ponurost nemocničního prostředí	5,5,1
Psychika	5	Posttraumatický šok	5,1	Automatizované chování v šoku	5,1,1
Psychika	5	Vzpomínky na oběť	5,7	Zpětná projekce šestého smyslu	5,7,2
Psychika	5	Vzpomínky na oběť	5,7	Zpětná projekce šestého smyslu	5,7,2
Psychika	5	Spiritualita	5,4	Loučení s umírajícím	5,4,1
Psychika	5	Spiritualita	5,4	Duchovní spojení s umírajícím	5,4,2
Psychika	5	Viník	5,6	Výčitka absence omluvy viníka	5,6,3

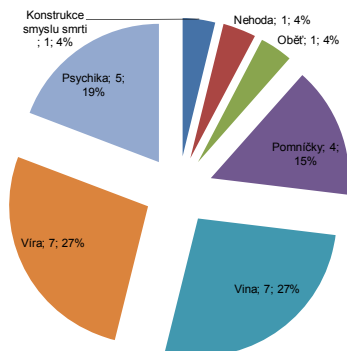
Psychika	5	Smysl života	5,3	Smysl života lze nalézt v ostatních	5,3,4
Psychika	5	Smysl života	5,3	Smysl života lze nalézt v ostatních	5,3,4
Psychika	5	Posttraumatický šok	5,1	Automatizované chování v šoku	5,1,1
Psychika	5	Smíření	5,2	S událostí se nelze smířit	5,2,1
Trest	6	Viník	6,1	Záleží jí na trestu viníkovi	6,1,1
Vina	7	Viník	7,1	Výčitka viníkovi	7,1,1
Vina	7	Viník	7,1	Výčitka viníkovi	7,1,1
Vina	7	Viník	7,1	Výčitka osudu	7,1,2
Vina	7	Viník	7,1	Negativní hodnocení viníka	7,1,3
Vina	7	Viník	7,1	Účelovost jednání viníka	7,1,4
Vina	7	Viník	7,1	Neutrální hodnocení viníka	7,1,5
Vina	7	Viník	7,1	Neutrální hodnocení viníka	7,1,5
Vina	7	Viník	7,1	Negativní hodnocení viníka	7,1,5
Vina	7	Viník	7,1	Výčitka viníkovi	7,1,1
Víra	8	Osudovost	8,2	Pověřivost	8,2,1
Víra	8	Osudovost	8,2	Nešťastná role náhody	8,2,2
Víra	8	Je věřící?	8,1	Věřící je	8,1,1
Víra	8	Smysl života	8,5	Odpuštění	8,5,1
Víra	8	Smrt	8,4	Smrt je spravedlivá	8,4,1
Víra	8	Osudovost	8,2	Metafora měření času života	8,2,3
Psychika	8	Posmrtný život	8,3	V posmrtný život věří	8,3,1
Víra	8	Strach ze smrti	8,6	Smrti se nebojí	8,6,1
Víra	8	Osudovost	8,2	Nešťastná role náhody	8,2,2
Víra	8	Osudovost	8,2	Šťastná role náhody	8,2,4
Víra	8	Je věřící?	8,1	Věřící je	8,1,1
Víra	8	Strach ze smrti	8,6	Smrti se bojí	8,6,2
Víra	8	Posmrtný život	8,3	V posmrtný život věří	8,3,1
Víra	8	Osudovost	8,2	S událostí se nelze smířit	8,2,5
Víra	8	Osudovost	8,2	Nešťastná role náhody	8,2,2

Víra	8	Je věřící?	8,1	Věřící není	8,1,2
Víra	8	Smrt	8,4	Smrt patří k životu	8,4,2
Víra	8	Posmrtný život	8,3	V posmrtný život nevěří	8,3,2
Víra	8	Strach ze smrti	8,6	Smrti se nebojí	8,6,1
Víra	8	Osudovost	8,2	Nešťastná role náhody	8,2,2
Víra	8	Je věřící?	8,1	Věřící není	8,1,2
Víra	8	Smrt	8,4	Smrt patří k životu	8,4,2
Víra	8	Posmrtný život	8,3	V posmrtný život nevěří	8,3,2
Víra	8	Posmrtný život	8,3	V posmrtný život nevěří	8,3,2
Víra	8	Posmrtný život	8,3	Úvaha o posmrtném životě	8,3,3
Víra	8	Strach ze smrti	8,6	Smrti se nebojí	8,6,1

11.6 Grafy kvalitativní analýzy – témata výpovědí

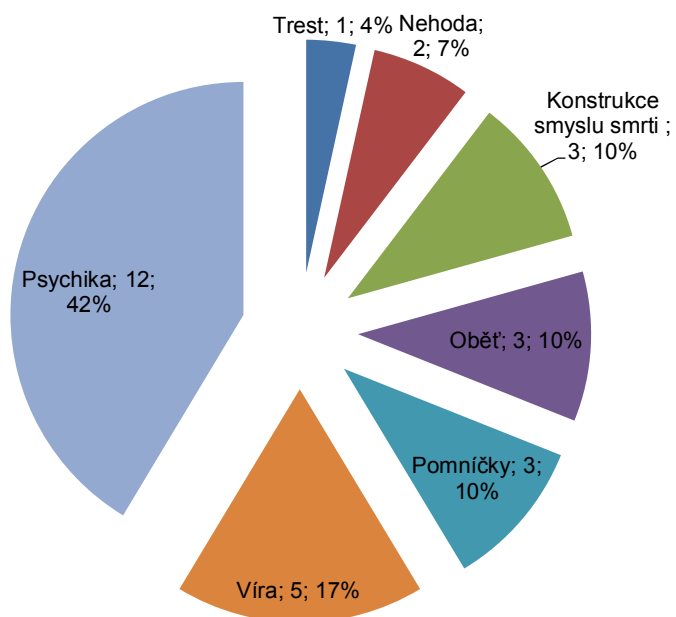
11.6.1 Respondent Pavel

Graf 2

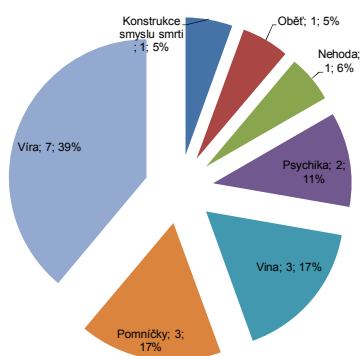
11.6.2 Respondent Kateřina

Graf 3

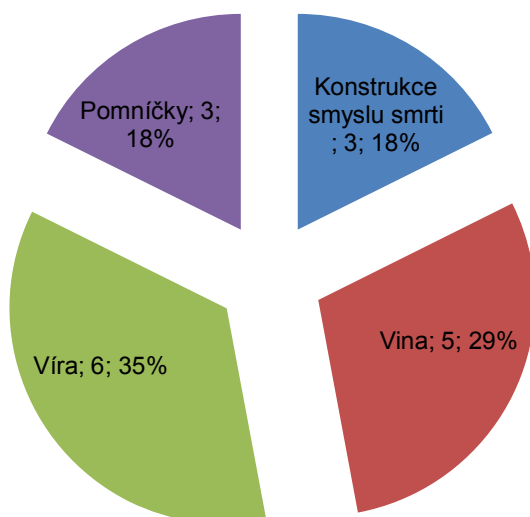
11.6.3 Respondent Miluše

Graf 4

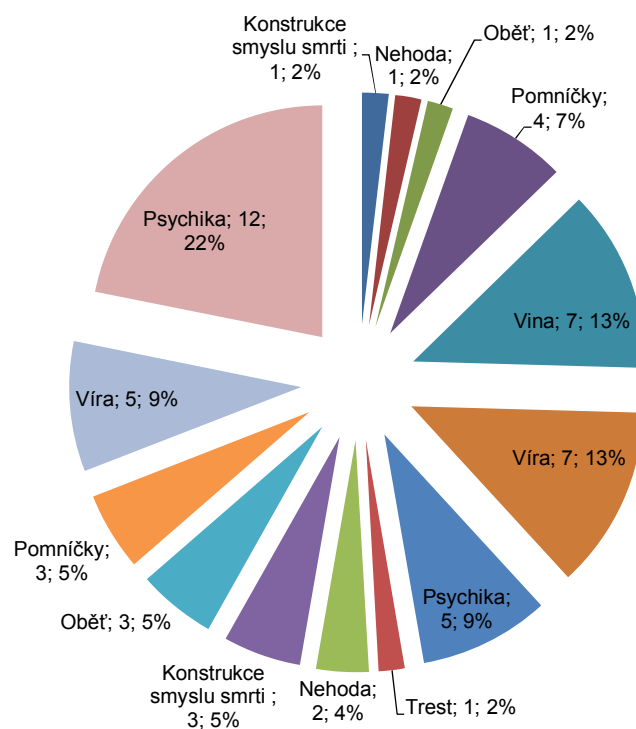

11.6.4 Respondent Stanislav

Graf 5

Graf 7

11.7 Fotografie pomníčku

Obrázek 46